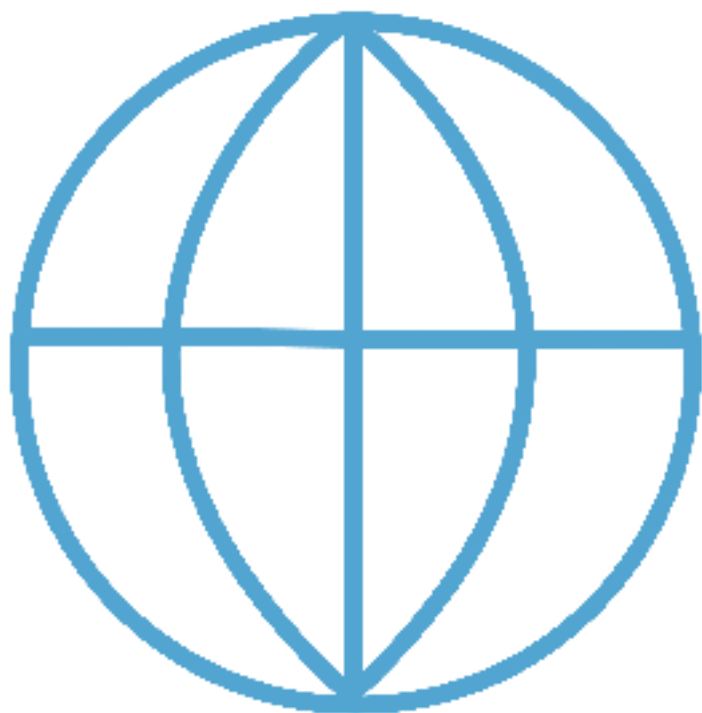

Juli 2009

For det danske Udenrigsministerium, Kontoret for Mellemøsten og Nordafrika (MENA)

Review af Det Arabiske Initiativ

Dansk syntese rapport

104.Arabiske lande.1.MRD.0

Af Zeina Kamel Mohanna, Oliver Schlumberger,
Katja Gregers Brock og Finn Skadkær Pedersen.

Indholdsfortegnelse

RESUMÉ.....	1
1 INTRODUKTION OG BAGGRUND.....	3
2 NYE UDFORDRINGER FOR DAI.....	4
2.1 Den regionale kontekst – udviklinger og udfordringer i MENA regionen.....	4
2.2 Relationerne mellem MENA regionen og Danmark: DAIs fremtid.....	5
3 STATUS FOR DAI - 2009.....	7
3.1 Fokusområder og grundlæggende principper	7
3.2 Udbetalinger	8
3.3 DAI partnerskaber – stat og civilsamfund.....	8
3.4 Resultater.....	10
4 STØTTE TIL REFORMPROCESSER	11
4.1 Måling af reformresultater.....	11
4.2 Regionale tematiske programmer.....	13
4.3 De bilaterale partnerskabsprogrammer.....	17
5 DIALOG OG PARTNERSKABER.....	22
5.1 Måling af resultater relateret til dialog.....	22
5.2 Konklusioner og resultater.....	25
6 DAIS ORGANISERING OG ADMINISTRATION.....	26
7 DET KOMPARATIVE STUDIE.....	29
8 KONKLUSIONER OG ANBEFALINGER.....	33
8.1 Konklusion.....	33
8.2 anbefalinger	33

ANNEKS 1: LISTE OVER IGANGVÆRENDE DAI PROJEKTER OG PROGRAMMER.....36

Resumé

Denne rapport sammenfatter de vigtigste erfaringer og anbefalinger fra et review af Det Arabiske Initiativs (DAI) bilaterale spor fra perioden 2006-2009. DAI blev lanceret i 2003 og bygger på det dobbelte formål at skabe grundlag for styrket dialog, forståelse og samarbejde mellem Danmark og den arabiske verden samt at støtte eksisterende lokale reformprocesser i Mellemøsten og Nordafrika.

Overordnet er det reviewets konklusion, at DAI er en succes. På trods af store udfordringer, herunder den såkaldte "Tegningesag", er det gennem programmet lykkedes at involvere 329 arabiske partnerorganisationer fra både statslige-, medie- og uddannelsesinstitutioner, samt fra en bred række af civilsamfundsorganisationer og sammen med disse støtte konkrete reformtiltag indenfor de valgte tematiske områder. Blandt de konkrete resultater kan der peges på træning af 255 journalister fra 7 mellemøstlige lande i undersøgende journalistik, etablering af et netværk af uafhængige menneskerettighedsorganisationer i Yemen, træning af kvindelige kandidater til parlamentsvalg i Marokko og forbedret samarbejde mellem fængselsmyndigheder og civilsamfundsorganisationer i Jordan med henblik på forbedring af fængselsforholdene. Succesen kan især tilskrives DAIs fokus på støtte gennem lokale partnere, den "faglige partnerskabstilgang" og det tematiske fokus. Disse konklusioner og de efterfølgende anbefalinger er baseret på omfattende desk-studier, en spørgeskemaundersøgelse blandt de danske DAI partnere samt individuelle konsultationer med danske og arabiske DAI partnere og andre nøgleinformanter, hvoraf nogle blev gennemført under missioner til Yemen og Jordan. Ydermere er et komparativt studie af DAI og andre multilaterale og bilaterale programmer i MENA regionen inddraget i dette review.

De forventede større politiske reformer i MENA-regionen er generelt udeblevet. Mindre reformer synes dog inden for rækkevidde indenfor områder som køn, lokalstyre, samt visse aspekter af menneskerettigheder og medier – så længe disse ikke underminerer det siddende regime. Hovedårsagen til dette er, at der synes at eksistere reformagenter inden for disse områder på trods af regimernes autoritære karakter. Disse reformagenter, som findes både indenfor og udenfor regeringsstrukturerne, er tydeligvis interesserede i at etablere faglige partnerskaber med danske organisationer og institutioner, og nogle af dem vil sandsynligvis spille en vigtig rolle i regionens politiske fremtid.

Ved at fremme faglige partnerskaber, har DAI-programmerne haft succes med at etablere et solidt samarbejde med relevante reformagenter i regionen. Partnerskaberne har ikke blot overlevet Tegningesagen, men har også udviklet sig. Programmerne omfatter nu 19 danske kernepartnere, hvoraf størstedelen har været involveret siden 2006, og gennem tematiske projekt-puljer har DAI projekterne øget antallet af involverede danske organisationer og medie-institutioner. Således giver DAI mulighed for i) udvikling af dansk-arabiske partnerskaber og netværk, ii) støtte til igangværende reform-processer, og iii) støtte til reformagenter, særligt fra civilsamfundet.

Afslutningsvis opstiller reviewet en række anbefalinger for tilpasning af programmet. Disse inkluderer:

- At styrke DAIs engagement indenfor køn-, medie- og ungdomsområdet.
- At overveje en udvidelse af det bilaterale program med "alternative" partnerskaber i yderligere to lande.
- At styrke synergieffekter, koordinering og informationsudveksling blandt DAI partnere og andre donorer i regionen.
- At præcisere og forbedre kommunikationen vedrørende DAIs strategi og retningslinjer.

1 Introduktion og baggrund

Det Arabiske Initiativ (DAI) blev lanceret i 2003. Programmet omfatter 18 lande i MENA-regionen fra Marokko i vest til Iran i øst, og er en integreret del af dansk udenrigspolitik i Mellemøsten. Initiativet består af et multilateralt og et bilateralt spor. På det multilaterale område er målet med initiativet at styrke indsatsen i multilaterale fora – især EU – og derigennem yde et aktivt bidrag til reformprocesser i regionen. På det bilaterale område er formålet at 1) støtte igangværende lokale reformprocesser i Mellemøsten og Nordafrika, og 2) etablere et grundlag for øget dialog, forståelse og samarbejde mellem Danmark og den arabiske verden.

Tematisk arbejder DAI indenfor tre hovedområder for udvikling i regionen. Disse tager udgangspunkt i UNDPs Arab Human Development Report fra 2004 (AHDR)¹ og omfatter:

- Grundlæggende frihedsrettigheder og god regeringsførelse
- Udvikling af vidensbaserede samfund og uddannelse
- Fremme af ligestilling samt kvinders deltagelse i det sociale, politiske og økonomiske liv

Alle DAIs programmer er tilpasset disse tre tematiske områder: Både DAIs regionale programmer samt de bilaterale programmer i Yemen, Jordan and Marokko støtter de tre temaer. De første DAI-partnerskaber blev igangsat i 2004 som en del af en to-årig pilotfase. I den samme periode lancerede andre vestlige lande og internationale institutioner en række lignende initiativer. Parallelt med – men uafhængigt af – dette review, er et komparativt studie af DAI og disse andre, lignende programmer, blevet udført (se kap. 7).²

En omfattende analyse af DAI blev offentliggjort i maj 2006.³ Udover at vurdere erfaringerne fra pilotfasen, vurderede analysen i hvilket omfang "Tegningesagen" havde påvirket programmet, samt hvordan den kunne forventes at påvirke programmet i fremtiden. Analysen præsenterede en række anbefalinger for fortsættelsen af DAI, som efterfølgende har været retningsgivende for Udenrigsministeriets (UM) implementering af programmet i perioden 2006-2009.

På foranledning af UM har Skadkaer Consult i perioden januar – maj 2009 udført et uafhængigt review af DAIs bilaterale spor med det mål at vurdere de opnåede resultater i perioden 2006-2009, samt give anbefalinger for fortsættelsen af denne del af programmet. Derudover undersøger reviewet i hvilket omfang anbefalingerne fra DAI-analysen fra 2006 er blevet implementeret.

Ansvar for indholdet af denne rapport er – som altid – alene review teamets.

¹ <http://hdr.undp.org/en/reports/regionalreports/arabstates/name,3278,en.html>

² "Comparative study on External Programs and Initiatives for Political Reform and/or Dialogue in the MENA region" (2009), Oliver Schlumberger, German Development Institute, Bonn

³ Synteserapporten: "Analyse af Det Arabiske Initiativ og anbefalinger til næste fase" (Maj 2006) samt et resumé på engelsk kan findes på Udenrigsministeriets web-side.

2 Nye udfordringer for DAI

I dette kapitel vurderes relevansen af DAIs overordnede formål og principper baseret på en kort redegørelse for de væsentligste træk i regionens politiske og sociale kontekst.

2.1 Den regionale kontekst – udviklinger og udfordringer i MENA regionen

I årtier har Mellemøsten været karakteriseret af stærke og vedholdende autoritære regimer. Regionens meget unge befolknings sammensætning betyder, at over tre-fjerdedele af hele regionens befolkning aldrig har oplevet nogen anden form for politisk organisation eller regeringsform end den autoritære. Regionen er blevet påvirket af de stærke forandringsdynamikker, der typisk karakteriserer globalisering, f.eks. "IT-revolutionen", og dette har i nogen grad ført til en socio-økonomisk tilpasning, selv om det ikke har ændret meget på de autoritære regimers dominans i området.

De mangfoldige **konflikter** i regionen har også haft indflydelse på spørgsmål om regeringsførelse. Alene siden 2003 (dvs. i DAIs korte levetid) har mindst tre større krige (Irak 2003ff.; Libanon 2006; Gaza 2008/9) ramt regionen og efterladt spor langt udover det territorium, hvorpå de blev udkæmpet. Oveni dette er en række borgerkrige og voldelige nationale konflikter enten genopblusset eller fortsat fra tidligere.

I denne regionale kontekst er dialog og politisk reform ambitiøse udviklingsmål: Når statsapparatet er skrøbeligt, er institutionerne per definition svage, og mange forskere vil hævde at opbygning – eller stabilisering – af staten under sådanne omstændigheder bør prioriteres frem for politisk reform. Når statsapparatet fungerer og måske endda er stærkt - men udemokratisk – vil den **siddende elite have vetoret**, hvilket gør det meget svært for eksterne aktører at presse på for politisk forandring. Denne elite vil forsøge at undgå omfordeling af den politiske magt, fordi meningsfuld politisk reform uundgåeligt vil komme til at handle om deres overlevelse. Dvs. den altoverskyggende prioritet for denne elite vil være at hindre enhver sådan reform.

Desuden er MENA regionens nyere historie stærkt præget af eksterne stormagters indtrængen i størstedelen af landene i regionen. En overvældende majoritet af befolkningerne i MENA landene synes at være af den opfattelse, at disse eksterne magters intervention i regionens forhold ikke har gavnet regionens lande eller befolkningerne som helhed. Denne historiske arv repræsenterer derfor væsentlige og håndgribelige udfordringer for udenlandske aktører i forhold til at etablere dialog og opbygge et samarbejde med MENA regionen. Det synes at være en gængs opfattelse i disse samfund, at udenlandske aktører snarere tilpasser sig de undertrykkende regimer, frem for at støtte og styrke de aktører, der arbejder for en liberalisering af deres samfund og en frigørelse fra de pågældende regimer.

Som følge af dette står en række af landene i regionen overfor tre nøgleudfordringer: (1) Manglende politisk reformvilje hos de regerende eliter, (2) stærk modvillighed mod og skepticisme mod eksterne magters / aktørers involvering i regionen fra forskellige sociale

grupper, og – på det seneste – (3) stigende tegn på staternes skrøbelighed. Disse tre karakteristika gør arbejdet i MENA regionen særligt udfordrende for de eksterne aktører, der arbejder for at etablere partnerskab og samarbejde.

2.2 Relationerne mellem MENA regionen og Danmark: DAIs fremtid

Det er indenfor denne kort skitserede kontekst, at DAI i dag manøvrerer. Da DAI blev lanceret i 2003, var der adskillige demokratiske reforminitiativer på den politiske og sociale dagsorden i mange lande i regionen, og Danmark var stadig hovedsageligt kendt for sin "skandinaviske velfærdsmodel". I dag, seks år senere, er situationen radikalt forandret. *Først og fremmest* er de fundamentale politiske reformer og systemændringer, som man havde håbet på, udeblevet. *For det andet* bliver Danmark nu også forbundet med hvad nogle ser som kampen mellem den islamiske verden og vesten pga. Tegningesagen.

At det har været muligt at fortsætte og yderligere udvikle DAI på trods af disse udfordringer, understøtter undersøgelsesresultatet fra reviewet: At der er et oprigtigt ønske om at etablere et samarbejde med Danmark blandt mange af partnerne i Mellemøsten – et resultat der også fremkom i DAI Analysen fra 2006. Selvom det stadig er opfattelsen i store dele af den arabiske verden, at Tegningesagen repræsenterer "vestens angreb på Islam", blev det ikke i interviewene med de arabiske partnere fremhævet som noget, der grundlæggende havde påvirket partnerskaberne. Danmark synes således at vedblive at være et interessant samarbejdsland for arabiske partnere: Det er et land, som mange – måske endnu mere efter Tegningesagen – ønsker at etablere dialog med.

På trods af regimernes autoritære karakter eksisterer der en lang række reformagenter i regionen både indenfor og udenfor de statslige strukturer. Så selv om større politiske reformer er udeblevet i regionen, vurderes det, at visse mindre omfattende reformer stadig er mulige indenfor områder som køn og lokalstyre samt visse områder indenfor menneskerettigheder og medier – så længe de ikke underminerer det siddende regime.

Den ovenfor nævnte kontekstuelle udvikling giver anledning til følgende spørgsmål:

- i. Er DAI's dobbelte formål stadig relevant?
- ii. Er den overordnede strategi stadig passende og har tilpasningerne efter DAI analysen i 2006 været i stand til at imødegå de nye udfordringer?
- iii. Er der behov for yderligere tilpasninger i forhold til de fremtidige faser af DAI?

Denne rapport vil forsøge at besvare disse spørgsmål gennem et kritisk review af DAI's aktuelle projektaktiviteter.

2.2.1 Relevansen af DAI's udviklingsmål og strategier

Som nævnt kan man identificere en række reformagenter i regionen inden for køn, lokalstyre, samt visse aspekter af menneskerettigheder og medier. I og med at det i vidt omfang er lykkedes for DAI-partnerne at etablere samarbejde med samt styrke disse agenter, vurderer teamet at DAI allerede har en relativt stor indflydelse – som potentielt kan øges yderligere. Det er således review teamets utvetydige konklusion, at DAIs overordnede udviklingsmål og strategier er yderst relevante, idet de bygger på igangværende, internt igangsatte reformer (set i modsætning til reformer, der er "påtvunget" fra den omgivende verden) såvel som dialog gennem faglige partnerskaber omfattende en meget bred skare af arabiske partnere. Denne konklusion bliver underbygget af den fulde opbakning til DAIs udviklingsmål som både de danske og - ikke mindst -

de arabiske partnere har givet udtryk for. Indenfor et spektrum fra positiv accept til stærk støtte var informanterne enige om, at programmet er relevant og passende for Danmark at engagere sig i. I denne kontekst anbefales det at Udenrigsministeriet og de danske kernepartnere fortsætter med at analysere, hvordan man gennem DAI programmerne når ud over de grupper, der direkte eller indirekte er tilknyttet regimerne. I mange tilfælde inkluderer disse andre grupper Islamiske og Islamistiske organisationer.

DAI's langsigtede strategi er helt i tråd med den regionale kontekst analyse. Reformprocesser er langvarige af natur, og det faktum at DAI eksplicit bygger på en lang tidshorizont (15-20 år) blev noteret som positivt af partnerne i regionen – såvel som blandt de danske eksperter.

DAI's public diplomacy indsats kunne blive yderligere styrket, hvis det var bedre kendt, at Danmark støtter regionen via flere kanaler, f. eks. ved regional støtte til flygtninge (især palæstinensiske) gennem multilaterale kanaler, ved langsigtet støtte til de Palæstinensiske Selvstyreområder, ved støtte til genopbygningen af Irak mm. Størstedelen af de interviewede interessenter var ikke bekendte med disse danske indsatsområder.

3 Status for DAI - 2009

Dette kapitel skitserer kort DAIs nuværende status.

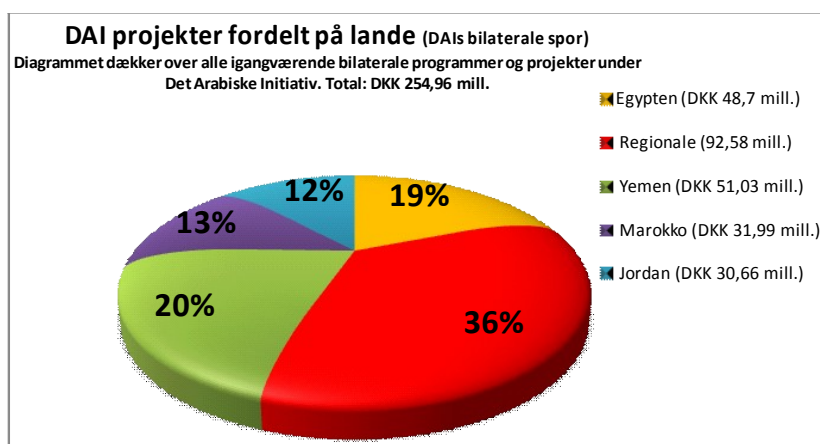
3.1 Fokusområder og grundlæggende principper

Tematisk har DAI koncentreret sin indsats på de tre brede fokusområder, der blev identificeret af AHDR. I forlængelse af én af 2006-Analysens centrale anbefalinger er denne tematiske tilgang blevet indsnævret yderligere, ved at UM har defineret tre strategiske indfaldsvinkler under hvert tema:⁴

- **Grundlæggende frihedsrettigheder og god regeringsførelse.** Strategiske indfaldsvinkler: Menneskerettigheder, unges samfundsdeltagelse, og – potentielt – frit og effektivt arbejdsmarked.
- **Udvikling af vidensbaserede samfund:** Strategiske indfaldsvinkler: Medier og pressefrihed, akademisk samarbejde og kultur.
- **Fremme af ligestilling mellem kønnene og kvinders deltagelse i det sociale, politiske og økonomiske liv.** Strategiske indfaldsvinkler: Lovgivning, deltagelse og bekæmpelse af vold mod kvinder.

I forhold til den geografiske afgrænsning af indsatsen anbefalede DAI Analysen, at de regionale programmer skulle ramme bredt og dermed dække hele MENA regionen – 18 lande i alt – men at de bilaterale partnerskabsprogrammer skulle begrænses til maksimum seks lande.

Diagrammet nedenfor illustrerer DAI projekternes landefordeling. På nuværende tidspunkt er der etableret bilaterale landeprogrammer i tre lande: Yemen, Marokko og Jordan. DAI har ikke et bilateralt program med Egypten, men har oprettet det Dansk-Egyptiske Dialog Institut i 2005, som støtter og faciliterer en række Dansk-Egyptiske partnerskabsprojekter. Desuden ydes støtte til enkelte andre projekter i Egypten.

De regionale programaktiviteter er primært baserede i Levanten (dvs. Syrien, Jordan, Libanon, Palæstina og Israel) og enkelte Nordafrikanske lande (Egypten og Marokko). Ganske få regionale programmer inkluderer partnere fra Golf-landene, og danske partnere

beretter om en stigende interesse i Golfen for at deltage i DAI aktiviteter.

⁴ Se pjece om Det Arabiske Initiativ (2009)

Udover disse geografiske og tematiske rammer for DAIs engagement skitserer de nyligt opdaterede "Retningslinjer for DAI", at alle partnerskabsprogrammer bør bygge på følgende grundlæggende principper:

- Programmet er **efterspørgsels-baseret**. Alle aktiviteter bliver identificeret, designet og implementeret i tæt samarbejde mellem de arabiske og de danske partnere.
- Aktiviteterne er baserede på **ligeværdige partnerskaber** – med fokus på professionelt samarbejde, vidensdeling og erfaringsudveksling. DAI skaber partnerskaber med henblik på et **langsigtet samarbejde**.
- **"No-size-fits-all"**: Reformprocesser må nødvendigvis følge de givne samfundsmæssige og politiske omstændigheder i hvert enkelt land.
- Aktiviteter inkluderer alle partnere med interesse for reform og dialog, **både på regeringsniveau og på ikke-statsligt niveau**.⁵

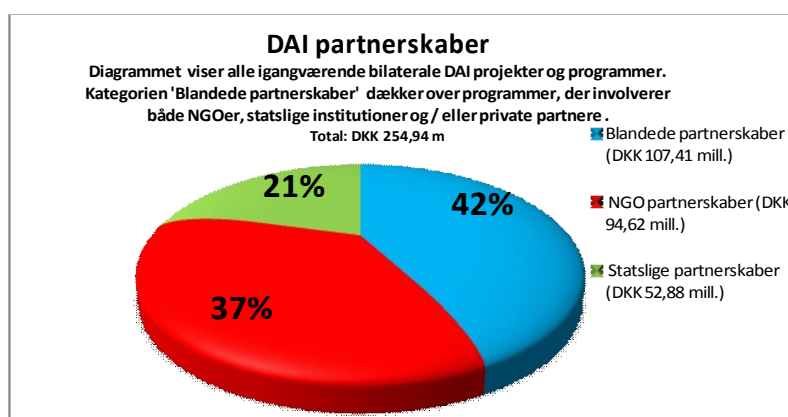
3.2 Udbetalinger

Denne tabel viser tilsagn og udbetalinger for DAI i perioden 2006-2008. I gennemsnit – og i faktiske tal – har udbetalingerne under DAI ligget tæt på DKK 100 millioner årligt. Tallene i tabellen inkluderer tilsagn og udbetalinger for både det bilaterale spor under DAI (d.v.s. landeprogrammerne med Yemen, Marokko og Jordan, aktiviteterne i Egypten, de regionale programmer inden for de tre tematiske fokusområder samt enkelte andre projekter) og aktiviteter finansieret under det multilaterale spor. Under det multilaterale spor, som ikke er omfattet af dette review, blev der givet tilsagn for 22,1 mio. kr. i perioden 2006-8, d.v.s. 6,6 % af de samlede tilsagn.

År	Tilsagn DKK	Udbetalinger DKK
2006	128.000.549	100.909.123
2007	104.458.984	99.564.111
2008	100.909.708	99.231.603

3.3 DAI partnerskaber – stat og civilsamfund

Partnere under DAI omfatter en alsidig gruppe af statslige institutioner, udviklings NGO'er, private virksomheder og interesseorganisationer, hvoraf nogle ikke tidligere har arbejdet internationalt.

Nogle partnere er medlemsbaserede med en stor medlemskare, mens andre består af et lille sekretariat med få ansatte.

Lagkagediagrammet illustrerer den procentvise gruppering af DAI-partnerskaberne. 42 % af partnerskaberne inkluderer både offentlige og ikke-statslige institutioner,

civilsamfundsorganisationer og private ("blandede partnerskaber"). 37 % af partnerskaberne er mellem civilsamfundsorganisationer, og 21 % er udelukkende mellem statslige institutioner.

⁵ Se uddybning i Pjece om Det Arabiske Initiativ (2009)

3.3.1 Danske partnere

19 af de danske partnere fungerer som kernepartnere. Disse har hver især en specifik kontrakt med Udenrigsministeriet og er hovedansvarlige for at implementere DAI. DAI Analysen fra 2006 konkluderede, at mens det snævre tematiske fokus skulle bibeholdes, burde DAI i en eventuel efterfølgende fase udvide kredsen af danske partnere. Denne anbefaling er imødekommet ved etableringen af fem DAI sub-puljer administreret af henholdsvis Mellemfolkeligt Samvirke, KVINFO, Dansk Ungdoms Fællesråd, Center for Kultur og Udvikling samt ved støtten til medietwinning administreret af International Media Support. De fem sub-puljer, som i alt udgør 7,1 % af DAIs totale bevilling, adresserer en bredere skare af danske NGO'er og giver mulighed for at opstarte nye innovative projekter i Mellemøsten.

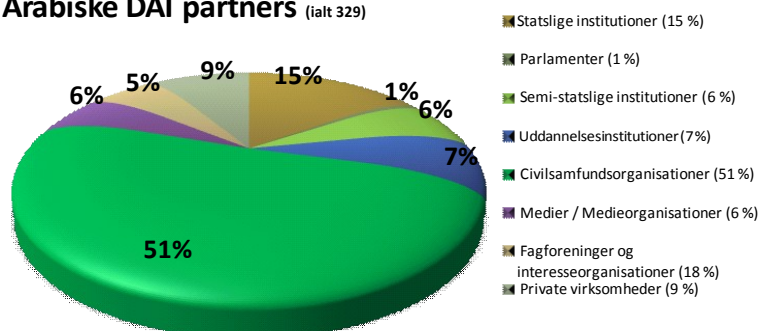
Gennem disse sub-puljer har kernepartnerne inddraget omkring 100 danske interesseorganisationer, statslige institutioner og NGO'er. Mange af disse "sub-kontraktholdere" er dybt involverede i DAI programmerne, mens andre er mere sporadisk tilknyttet.

3.3.2 Arabiske partnere

På MENA siden finder man et endnu større antal partnere. Under DAI er **329 arabiske organisationer og institutioner på nuværende tidspunkt involverede i partnerskabsprogrammer og twinning arrangementer**. Også her er partnerskaren en bred blanding af partnere, der bl.a. inkluderer mindre ungdomsgrupper, bredt funderede nationale kvinde-organisationer, store private virksomheder, medie-organisationer, nationale menneskerettighedsråd samt ministerier.

Diagrammet her viser den procentvise kategorisering af de arabiske partnere. Diagrammet illustrerer, at mens de statslige og semi-statslige partnere udgør en betydelig del målt på DAIs udbetalinger, udgør civilsamfundspartnere og andre ikke-statslige partnere langt den største andel, målt på antal partnere. Dette kan blandt andet forklares ved, at projekter med civilsamfundsorganisationer gennemsnitligt er mindre end projekter, der er orienteret mod

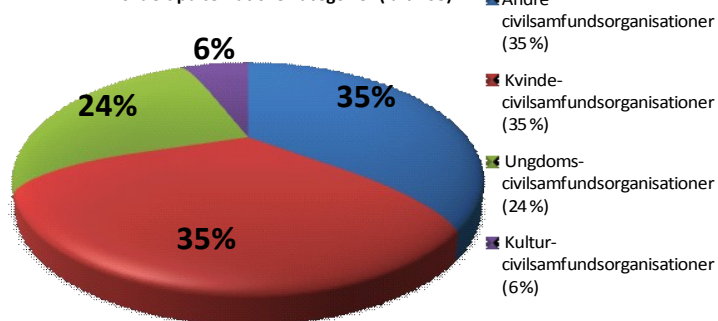
Arabiske DAI partners (ialt 329)

statslige partnere. Mere end halvdelen af partnerne (57 %) er civilsamfundsorganisationer, mens kun 15 % er statslige institutioner.

Arabiske civilsamfundsorganisationer under DAI

Fordelt på tematiske kategorier (ialt 168)

kategorier. Kvinde- og ungdomsorganisationer udgør halvdelen af de arabiske civilsamfunds-

partnere. Størstedelen af "andre" civilsamfunds-organisationer arbejder med forskellige områder indenfor menneskerettigheder.

3.4 Resultater

Samtidig med at DAI har indsnævret sit tematiske fokus for engagementet i Mellemøsten er lykkedes for programmet at udvide skaren af partnere både i Danmark og i MENA regionen.

4 Støtte til reformprocesser

Formålet med dette kapitel er at vurdere de resultater der er opnået i relation til det første af Det Arabiske Initiativs to målsætninger: At støtte igangværende reformprocesser i Mellemøsten.

4.1 Måling af reformresultater

Vurderingen af i hvilket omfang DAIs projektaktiviteter har fremmet reformprocesser rejser en række metodiske udfordringer. Disse udfordringer kan opsummeres som følger:

Kausalitetsproblematikken: DAI opererer i en kompleks social virkelighed, hvor det kan være vanskeligt at vurdere, hvorvidt en given forandring eller reform kan og bør tilskrives en specifik dansk-støttet aktivitet eller rettere bør tilskrives én eller flere andre bevægelser i samfundet.

Reformer er tidskrævende: Måling af resultater og effekter af reformprocesser forudsætter, at der anlægges et langt tidsperspektiv. Det gælder ikke mindst, når der er tale om politiske reformer. Som det bemærkedes i 2006 analysen, opnåede danske kvinder først valgret 66 år efter, at den danske Grundlov blev vedtaget. I 2006 konkluderede DAI analysen, at det endnu var for tidligt, at vurdere resultaterne af den danske støtte til fremme af de igangværende reformprocesser i MENA regionen. I dag tre år senere er situationen ikke forandret væsentligt.

Resultater kan fortolkes og bruges både positivt og negativt: Resultaterne af en given reformproces kendes ikke nødvendigvis på forhånd. Etableringen af en anti-korruptionssenhed kan f.eks. ses som et skridt i retning af opbygningen af en retsstat, men en sådan enhed kan også udnyttes af regimet til at forfølge og udrydde politiske modstandere eller som "vinduespynt", der skal overbevise befolkningen om at statsforvaltningen grundlæggende er transparent, og at statsapparatet står til ansvar for dets handlinger. Det er således vanskeligt inden for de udstukne tidsrammer at vurdere, hvorvidt et konkret DAI partnerskabsprojekt anvendes som "vinduespynt", og således er med til at understøtte regimet, eller rent faktisk virker fremmende for en reel reformproces.

Opsummerende bekræfter reviewholdet den erkendelse som 2006 analysen fremførte: "...i mange tilfælde vil de overordnede projektformål være flertydige, og vurderingen af, hvorvidt et konkret partnerskabsprojekt hovedsagligt virker systembevarende eller systemreformerende, vil derfor altid bero på en konkret analyse. I nogle tilfælde er det kun eftertiden, som vil kunne afgøre dette spørgsmål."

I lyset af disse metodologiske udfordringer har review teamet valgt at vurdere reformaktiviteterne på følgende grundlag:

- En vurdering af hvorvidt det konkrete initiativ er relevant for DAI, baseret på en analyse af den overordnede udvikling i regionen.
- En vurdering af hvorvidt projektaktiviteterne implementeres i overensstemmelse med eksisterende planer og hvorvidt de forud definerede outputs er blevet opnået.

- Vurdere hvorvidt der er ejerskab og engagement blandt de involverede partnere.
  - Vurdere hvorvidt de tværgående emner, der normalt anses for at være forudsætninger for succes, rent faktisk bliver implementeret i de konkrete projektaktiviteter (koordination, informations- og vidensdeling, mainstreaming af køn osv.).
  - Vurdere sandsynligheden for, at de realiserede outputs vil bidrage til opfyldelsen af de målsætninger, som er formuleret i programdokumenterne.
- Anbefaling af områder, hvor indenfor der er behov for yderligere tilpasninger, baseret på de opsamlede erfaringer.

CASE 1: STØTTE TIL IGANGVÆRENDE REFORMER I MAROKKO

KVINFO's engagement i implementeringen af en ny familielovgivning i Marokko er et eksempel på et DAI projekt, der støtter reformprocesser, som aktører i regionen selv har initieret og iværksat.

Gennem DAI projektet om familierettigheder i Marokko støtter KVINFO implementeringen af den nyligt indførte marokkanske familielov (*Moudawana*), der stiller mænd og kvinder lige indenfor ægteskabet. Den nye familielov, som blev indført af H.M. Kong Mohammed VI i 2004, udgør et gennembrud i forhold til opfattelsen af familiemønstre i Marokko. Det skyldes ikke mindst det forhold, at loven eksplicit definerer mænd og kvinder som lige ansvarlige for familien, og bl.a. sikrer lige adgang til skilsmisse gennem familiedomstolene.

Afstanden mellem teori og praksis er dog stadig betydelig i Marokko, og trods gennemførelsen af ganske vidtgående lovændringer er den konsistente implementering af lovens bestemmelser i hele landet fortsat en stor udfordring. Implementeringsprocessen har således mødt en betydelig modstand fra konservative og traditionelle grupper i det marokkanske samfund.

Projektsamarbejdet blev initieret af marokkanske partnere, der besøgte Danmark for at studere administrationen og håndhævelsen af den danske familielovgivning. De marokkanske partnere identificerede en række danske institutioner, som de følte havde de mest innovative og interessante tilgange, og som havde potentialet til at styrke deres egen implementering af *Moudawana*'en. Disse danske institutioner blev således inviteret til Marokko, hvor partnerne sammen definerede de områder, hvor der var potentiale for et samarbejde. Et eksempel er mægling, som er et kritisk element i den nye marokkanske familielov. Dommerens rolle som mægler er helt central i marokkanske familiesager, og i samarbejde med det marokkanske justitsministerium er mægling blevet identificeret som et område, hvor den danske know-how kan udnyttes som en væsentlig ressource.

I Danmark er det Familiestyrelsen, der har det overordnede ansvar for træning af konfliktmæglere i Regionerne, der håndterer danske skilsmissesager. I det marokkanske program er det Departementet for Familieanliggender, som støtter og superviserer træningen af marokkanske dommere i danske teknikker for konfliktmægling for at styrke dommernes rolle som mæglere imellem ægtefæller. Med støtte fra Familiestyrelsen er mægling blevet et fast element i læseplanen for marokkanske dommere. Denne begrænsede træning til alle dommere skal danne grundlag for en efterfølgende opgradering og udvidelse af projektet. Dette vil sammen med de øvrige reformprocesser i landet være med til at sikre projektets bæredygtighed. Partnerskabet mellem Familiestyrelsen og det marokkanske justitsministerium bygger på principper om udveksling af viden og erfaring. De danske myndigheder har således lært meget om hvordan der bedst ydes rådgivning til marokkanske familier, der opholder sig i Danmark.

Fakta//projekt: Marokkansk-dansk partnerskabsprojekt for implementeringen af kvinders rettigheder og Familieloven // Tidsramme: 2007-2009 // Hovedpartner i Marokko: Justitsministeriet // Ansvarshavende hovedpartner i Danmark: KVINFO // Andre danske partnere: Byretten i København, Københavns Juridiske Bistand, Hovedstadens Udviklingsselskab; Familiestyrelsen // Mere information: www.kvinfo.dk

4.2 Regionale tematiske programmer

Der er en god balance i det overordnede program: De regionale programmer, som fokuserer på ikke-statslige aktører, udgør et godt supplement til de bilaterale programmer, som omfatter samarbejde med statslige institutioner.

Det vurderes at være en stor styrke for DAI, at det overordnede tematiske referencepunkt for initiativet er den Arabiske Human Development Rapport (AHDR). Denne rapport blev under UNDPs supervision udarbejdet udelukkende af forskere fra regionen. De tematiske områder, som blev foreslået i rapporten, nød bred støtte blandt alle relevante aktører i regionen. Denne opbakning til rapportens tematiske områder kan derfor ses som en generel støtte til de strategiske prioriteter i DAI. Som det også fremgår af det komparative studie, er DAI det eneste MENA program som systematisk 'læner sig' op ad AHDR.

- **DAIs støtte til igangværende reformer igangsat i regionen (se Case 1) og brugen af temaer, som er identificeret af AHDR, er relevant, passende, og bakkes op af både statslige og ikke-statslige partnere i regionen.**

4.2.1 Grundlæggende frihedsrettigheder og god regeringsførelse

Der er seks regionale programmer, der falder under de tre strategiske indfaldsvinkler under området *Grundlæggende frihedsrettigheder og god regeringsførelse*.

Der er to regionale programmer tilknyttet temaet **Menneskerettigheder**: *Euro-Mediterranean Human Rights Network (EMHRN)*, herunder *Euro-Mediterranean Foundation of Human Rights Defenders (EMHRF)*, og *Arab-European Human Rights Dialogue* under det Danske Institut for Menneskerettigheder (IMR). I tilknytning til undertemaet **Unge deltagelse** støtter DAI to regionale projekter: *MENA-Denmark Youth Programme*, som administreres af Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF), og *Building Bridges for Youth Action*, som administreres af Mellemfolkeligt Samvirke (MS). Herudover støtter DAI to mindre nyligt godkendte regionale projekter under overskriften **Frit og Effektivt Arbejdsmarked**. Disse projekter er *Labour Market Programme*, administreret af Ulandssekretariatet (se Case 2) og *Mediterranean & Gulf Country Network*, som administreres af Dansk Industri.

4.2.2 Støtte til vidensbaserede samfund

De programmer, der falder under det tematiske område, *Vidensbaserede samfund*, behandler emner, der relaterer sig til ytringsfrihed. Tre regionale programmer falder under dette områdes tre strategiske indfaldsvinkler:

Under området **Presse- og mediefrihed** administrerer International Media Support (IMS) *Media Cooperation Programme (MCP)*. Under indfaldsvinklen **Akademisk Samarbejde** anbefalede bl.a. 2006 analysen, at DAI skulle udvikle et akademisk partnerskabsprogram, der bl.a. skulle understøtte udvekslingsprogrammer, forskning, og udvikling af læseplaner. Der findes nu et antal pilotinitiativer for akademisk udveksling, herunder en mindre regional studiefond, der administreres af det danske institut i Damaskus. Alle disse projekter sigter på at afprøve forskellige modeller m.h.p. efterfølgende duplikering og udvidelse. Endelig støtter DAI også *Middle East Culture Programme*, der administreres af Center for Kultur og Udvikling (CKU) under den indfaldsvinkel, der kaldes **Fremme af Kulturelt Samarbejde**.

4.2.3 Ligestilling og kvinders deltagelse

Der er på nuværende tidspunkt et enkelt regionalt program, der beskæftiger sig med ligestilling, nemlig *Dialogue and Cooperation on Women's Rights in the Arab Region*, som administreres af KVINFO. Dette program dækker samtlige tre strategiske indfaldsvinkler under det tematiske område.

4.2.4 Resultater og konklusioner – regionale tematiske programmer

I det følgende opsummeres resultater og konklusioner fra analysen af de regionale

CASE 2: UDFORDRINGERNE VED ETABLERINGEN AF EN ARABISK-EUROPÆISK TÆNKETANK

Ulandssekretariatets arbejdsmarkedsprogram er et eksempel på de udfordringer, som nogle DAI projekter har oplevet, når de har forsøgt at støtte reformagenter i MENA regionen. Programmet blev fanget i krydsilden mellem de involverede partnere. Selv om det konkrete projektsamarbejde måtte opgives fik Ulandssekretariatet værdifulde erfaringer ud af processen.

Arbejdere i de arabiske lande står overfor talrige, store udfordringer: Globaliseringsprocessen er med til at undergrave eksisterende jobs, konkurrence fra asiatiske tekstilfabrikanter er med til at eliminere den nationale produktion inden for beklædningsindustrien, gæstearbejdere udnyttes groft, den formelle økonomiske sektor udhules, arbejdsløshed rammer unge og kvinder hårdt, hvilket skaber en tiltagende utilfredshed med den eksisterende orden. Arabiske fagforeninger befinder sig i en vanskelig situation: De er svage og præget af splid, og de har svært ved at rekruttere især unge og kvinder.

På denne baggrund forsøgte Ulandssekretariatet at etablere et forum for en uformel men samtidig struktureret, kritisk og konstruktiv debat mellem aktørerne i de europæiske, arabiske og internationale fagforeninger. Ambitionen var at finde frem til nye måder at analysere og påvirke forandringsprocesser. Dette forum skulle etableres som en uafhængig arabisk-europæisk tænketank. Ideen blev oprindeligt mødt med megen sympati og opbakning blandt fagforeningsfolk, internationale organisationer, tænketanke inden for fagbevægelsen og blandt Ulandssekretariatets internationale og nationale samarbejdspartnere. Samarbejdet med Danmark blev også oprindeligt hilst velkommen af ICATU, den internationale konføderation af arabiske fagforeninger.

Der var imidlertid en række eksterne og interne faktorer, som modarbejdede implementeringen af tænketanken. Politiske emner, der var af mindre betydning da projektet startede – som f.eks. Tegningesagen – blev gradvis mere alvorlige efterhånden, som processen skred fremad. De, der som udgangspunkt havde været skeptiske over for initiativet, fordi det var vanskeligt at kontrollere, brugte sådanne eksterne begivenheder til at diskreditere de danske partners motiver for at samarbejde. Hertil kommer, at den underliggende konkurrence mellem fagforeningerne og uforudsete interne stridigheder mellem de involverede partnere hindrede implementeringsprocessen. Efter en række forvirrede forhandlinger måtte forsøget på at etablere en tænketank opgives i november 2007.

På trods af programmets relevans for DAI blev implementeringsprocessen således udfordret af en række eksterne politiske og samfundsmæssige faktorer, interne stridigheder mellem de involverede parter og en mangelfuld ledelse i de arabiske fagforeninger.

Ulandssekretariatet høstede ikke desto mindre mange værdifulde erfaringer i forbindelse med forberedelsen af programmet. Ulandssekretariatet har f.eks. mødt en række arabiske fagforeninger, der ønsker at samarbejde med den danske fagbevægelse om tanken om en uformel og kritisk dialog; en dialog der kritisk overfor såvel det eksterne miljø som de interne problemer i fagforeningerne selv. De indhøstede erfaringer er blevet anvendt til at tilpasse og målrette nye forslag til samarbejde med arabiske fagforeninger under DAI.

Fakta // Projekt: Arbejdsmarkedsprogram – Arabisk-Europæisk Tænketank // Tidsramme: 2007-2008 // Hovedpartner: ICATU, den internationale konføderation af arabiske fagforeninger // Ansvarshavende hovedpartner i Danmark: Ulandsskretariatet // Andre partnere: LO / Norge, FES – Friedrich Ebert Stiftung, ILO – International Labour Organisation (Beirut), ITUC – International Trade Union Congress.

reformprogrammer. Kapitel 8 præsenterer review teamets anbefalinger baseret på resultaterne.

Overordnede konklusioner

- Fokus på de tre tematiske områder, som identificeret af AHDR, er fortsat relevant for DAI. Dette fokus er med til at sikre legitimitet i den arabiske verden og gør ejerskab mere sandsynligt, hvilket øger muligheden for mere bæredygtige effekter af partnerskaberne.
- Det øgede fokus på nogle få, strategiske indfaldsvinkler inden for de tre tematiske områder, har øget DAI støttens effektivitet. De strategiske indfaldsvinkler repræsenterer ikke kun vigtige reformudfordringer i regionen, men også områder, hvor Danmark har en komparativ fordel eller en ekspertise, som er efterspurgt i MENA regionen.
- Selv om de ønskede politiske reformer i regionen er udeblevet, er der fortsat åbninger indenfor områder som ligestilling, decentralisering, og visse aspekter af menneskerettigheder og medier, forudsat at reformerne ikke underminerer regimerne. Dette understøttes tillige af analysen af de regionale programmer.
- Samtaler med partnere i Danmark og i MENA regionen viser en høj grad af ejerskab og en vilje til at fortsætte de professionelle partnerskaber.
- De regionale programmer er generelt blevet implementeret i overensstemmelse med de eksisterende planer på trods af de udfordringer, der er opstået i kølvandet på den anden Tegningsag (se også kapitel 5).
- De konkrete programstrategier synes overordnet set at være valide, og review teamet har noteret en god sammenhæng mellem aktiviteterne, de resultater, der er opnået, og de ønskede målsætninger. Det skal dog bemærkes, at flere programdokumenter har ganske fleksible aktivitetsbeskrivelser og ikke opererer med særligt præcise resultater. Dette kan retfærdiggøres i en indledende fase, men bør forbedres i forbindelse med en kommende fase. Dette gælder særligt specifikationen af resultater og indikatorer.
- Overordnet synes kønsbevidsthed og egentlig kønsmainstreaming at være fraværende i de fleste regionale programbeskrivelser (med undtagelse af det regionale kvindeprogram), og der er ikke blevet identificeret målsætninger for dette område, selvom kønshensyn er en specifik forpligtelse under DAI.
- Som en ekstra og ikke planlagt værdi ved de regionale programmer bør fremhæves, at de fleste programmer enten har etableret eller styrket regionale netværk i regionen, ikke mindst inden for menneskerettighedsområdet. Dette er især et resultat af partnerskabstilgangen.
- En række af de regionale programmer har formået at indgå i partnerskaber med partnere i Golf staterne, mens størstedelen har fokuseret på Levanten.

Regionale programmer under fundamentale friheder

- Programmerne er overordnet set effektive og bidrager til at skabe en bevidsthed om menneskerettigheder, ligesom de er med til at styrke ungdomsorganisationerne. Der er også skabt et "vindue" for engagement med arbejdsmarkedsorganisationer i regionen, som kan vise sig at være vigtige reformagenter i fremtiden.
- Der har været bemærkelsesværdige fremskridt i det regionale samarbejde og i netværksdannelsen mellem NGOer, der arbejder med menneskerettigheder. Disse NGOer har tilvejebragt relevant information, gennemført effektiv lobbyvirksomhed og fortalervirksomhed, og bidraget til at styrke det regionale samarbejde mellem ikke-

statslige og statslige menneskerettighedsorganisationer. Disse programmer repræsenterer også nye muligheder for øget funding fra andre donorer.

- Ungdomsprogrammerne har tilvejebragt gode resultater i bestræbelserne på at støtte ungdomsgrupper med at udvikle kapaciteten af deres organisationer og gennem disse at deltage i beslutningsprocesser (se Case 4).
- Det er en ekstra værdi, at Danmark er vært for organisationer med en internationalt anerkendt ekspertise inden for menneskerettighedsområdet, samt organisationer med omfattende erfaring i ungdomsarbejde og arbejdsmarkedsorganisationer med et langt og solidt erfaringsgrundlag.
- Eksempler på konkrete resultater⁶ under det regionale program for fundamentale frihedsrettigheder omfatter: 1) ca. 150 menneskerettighedsforkæmpere (individer og organisationsrepræsentanter) fra 10 lande i Mellemøsten (inkl. Israel) har fået større viden og udvekslet erfaringer, 2) et dansk-arabisk menneskerettighedsnetværk af officielle menneskerettighedsorganisationer er etableret og udvikler fælles strategier, aktiviteter og tematiske arbejdsgrupper, 3) 218 unge har mødtes ved politisk dialogseminarer og organisationsudviklingstræning i Danmark og MENA regionen.

Regionale programmer under vidensbaserede samfund

- Det IMS-administrerede *Media Cooperation Programme* vurderes som en succes og har været ganske effektivt på trods af det sensitive og vanskeligt tilgængelige område. Der har været god fremdrift, og programmet har stået for en række – om end beskedne - bidrag til reformprocessen inden for mediefrihed og styrket journalistikken. Programmet bør fortsættes som et nøgleprogram under DAI, og det bør udvides gradvist på grundlag af den hidtidige succes.
- Kultursamarbejdet er implementeret i overensstemmelse med eksisterende planer og et bemærkelsesværdigt stort antal kulturaktiviteter er gennemført med begrænsede ressourcer. Den videre udvikling af dette program ville med fordel kunne understøttes af et eksternt review.
- Akademisk samarbejde er potentielt et meget omfattende samarbejdsområde, som i princippet kan lægge beslag på ganske betragtelige ressourcer, hvilket ikke er til rådighed under DAI. Det er af afgørende betydning, at et eventuelt dansk-arabisk akademisk partnerskabsprogram bygges op omkring dansk ekspertise og danske komparative fordele, således at programmet ikke "drukner" i lignende men langt større initiativer udviklet af større donorer som f.eks. EC.
- Eksempler på konkrete resultater under det regionale program for vidensbaserede samfund omfatter: 1) 255 journalister fra 7 mellemøstlige lande trænet i undersøgende journalistik, 2) 67 mediefaglige samarbejdsprojekter mellem danske og arabiske

⁶ Der vil under hvert tematisk- og lande- afsnit blive givet nogle eksempler på konkrete resultater af de dansk støttede aktiviteter. Det skal dog understreges, at et review af de enkelte projekter og programmer, og den grad af målopfyldelse disse måtte have, ikke er en del af dette review, men at disse resultater fremgår af reviews af de enkelte projekter og programmer. Eksemplerne fremhævet her er i lighed med de præsenterede "cases" kun illustrative.

mediefolk afholdt, 3) 15-20 produktionsorienterede træningsforløb, workshops og ophold for 100-150 mellemøstlige kunstnere og kulturfolk.

Det regionale program under ligestilling og kvinders deltagelse

- Programmet er i sin indledende fase, men i forhold til de strategiske indfaldsvinkler vurderes programmet at være yderst relevant i forhold til DAIs overordnede mål. I forhold til situationen i MENA-regionen vurderes det, at programmet har gode muligheder for at få en reel effekt og udvikle sig til noget mere omfattende.
- KVINFO har udvist en fremragende evne til at facilitere partnerskaber mellem mange relevante partnere i regionen og i Danmark. Det er en styrke, at programmet bygger på principper om gensidighed, og dermed tager udgangspunkt i emner, der er lige så vigtige og udfordrende i Danmark som i de arabiske lande, f. eks. vold mod kvinder.
- Konkrete resultater under det regionale program for ligestilling og kvinders deltagelse tæller bl.a. 1) under CEDAW netværket igangsættelse af en proces for at fjerne eller reducere mellemøstlige landes CEDAW forbehold, 2) afholdelse af fire regionale seminarer for arabiske og danske partnere om aktuelle udfordringer og temaer inden for køn og kvinder, 3) udvikling af et koncept for en regionaldatabase for kønsekspert i Mellemøsten, 4) støtte til etablering af minimum syv dansk-arabiske partnerskaber.

4.3 De bilaterale partnerskabsprogrammer

Danmark og **Marokko, Yemen og Jordan** har indgået bilaterale regeringsaftaler, som udover at udstikke målene for samarbejdet fastlægger en styringsmekanisme bestående af en **Styrekomité eller andre rådgivende fora** (sammensat af højt placerede regeringsrepræsentanter fra begge sider) og etablering af **tekniske kontorer** (på ambassaderne i Rabat og Amman samt det tekniske rådgivningskontor (TAO) i Sanaa).

De overordnede mål for de landespecifikke programmer prioriterer generelt DAIs tre tematiske områder men inddrager også specifikke behov, hvis sådanne bliver fremført af partnerregeringen, og hvis de danske organisationer eller institutioner kan imødekomme dem.

4.3.1 Det Yemenitisk-Danske Partnerskabsprogram (YDPP)

Formålet med YDPP er at fremme dialog og samarbejde mellem Yemen og Danmark også inden for civilsamfundet samt at støtte specifikke aktiviteter indenfor fem strategiske fokus-områder:

- Demokratisering og deltagelse
- Decentralisering og lokal deltagelse
- Køn og kvinders deltagelse
- Beskyttelse af menneskerettigheder
- Medier og ytringsfrihed

Indholdet af YDPP støtter den Yemenitiske regerings "Nationale Reform Agenda" (NRA) fra 2006, som eksplicit nævner pressefrihed samt styrkelse af den demokratiske proces som to af de fem vigtigste indsatsområder. Der er på nuværende tidspunkt syv igangværende projekter under

YDPP, og de falder alle under de tre tematiske DAI-områder. (Se den komplette liste over igangværende projekter under DAI i annek 1).

De politiske og socioøkonomiske forhold i Yemen synes til stadighed at forværres. Problemstillinger, der udspringer fra de omgivende lande især ang. flygtninge og pirateri, er med til at komplicere situationen yderligere. På trods af disse skrøbelighedstegn, anses Yemen dog ikke for at være en *fejlslagen stat*, men kan bedre karakteriseres som værende i en skrøbelig situation.

4.3.2 Det Jordansk-Danske Partnerskabsprogram (JDPP)

Formålet med JDPP er at styrke den jordanske regerings bestræbelser på at fremme reformer indenfor områder som politik, økonomi og menneskerettigheder samt samarbejde mellem civilsamfund. I programmet beskrives det, hvorledes JDPP støtter specifikke aktiviteter indenfor tre strategiske fokusområder:

- Politisk reform
- Reform af den offentlige sektor
- Menneskerettigheder, inklusive fokus på kvinders rettigheder

Der er for øjeblikket otte igangværende projekter under JDPP. Nogle af dem er nyetablerede, mens andre blev igangsat ved DAIs begyndelse og aktuelt er ved at blive udfaset. Alle projekterne falder under de tre overordnede tematiske DAI-områder. (Se den komplette liste over DAI-projekter i Annek 1).

Det er usandsynligt, at der i den nærmeste fremtid vil blive igangsat større reformer m.h.t. politisk deltagelse og ansvarlighed/gennemsigtighed i Jordan. Flere projekter blev midlertidigt påvirket af den anden Tegningesag, men var ved felt-besøgene fuldt operationelle igen.

4.3.3 Det Morokkansk-Danske Partnerskabsprogram (MDPP)

Formålet med MDPP er at skabe en ramme, der kan fremme de to landes historisk gode relation gennem konkrete bilaterale projekter og programmer, der alle arbejder indenfor Marokkos reform-dagsorden. Disse er:

- Kvinders rettigheder, især implementeringen af "Familie Kodekset"
- Unge-området, især resocialiseringen og reintegration af unge kriminelle
- Arbejdsmarkedet og social dialog, der fokuserer på treparts-samarbejde
- Menneskerettigheder
- Andre reformområder der vurderes at være relevante for begge parter

Der er i øjeblikket fire igangværende projekter under MDPP, der falder under to af DAIs tre tematiske områder. (Se den komplette liste over igangværende DAI-projekter i annek 1).

Teamet vurderer, at der er mange ligheder mellem den jordanske og den marokkanske kontekst, samt at større politiske reformer i Marokko er usandsynlige i den nærmeste fremtid. Der er en række andre store donorer indenfor de tematiske områder, der prioriteres i MDPP.

4.3.4 Resultater og konklusioner - de bilaterale partnerskabsprogrammer

I det følgende præsenteres de overordnede resultater og konklusioner for det bilaterale partnerskabsprogram. Baseret på disse, præsenteres teamets anbefalinger i kapitel 8.

- Skønt udvælgelsen af bilaterale partnerlande oprindeligt blev baseret på en vurdering af disse landes reformvillighed, vurderer teamet, at *større* politiske reformer i regionen, herunder i de pågældende tre lande, er usandsynlige i den nærmeste fremtid.
- 2006 Analysen anbefaler at "fortsætte arbejdet mhp. udviklingen af partnerskabsprogrammer i Algeriet og Libanon". Opfølgningen på denne anbefaling blev sat i bero, sandsynligvis pga. den manglende øgede ressource-allokering til DAI.
- Teamet har ikke kunnet konstatere, at der blandt projekterne er aktiviteter, der alene tjener som "vinduespynt". Men i landeanalyserne af Jordan og Marokko er man opmærksomme på risikoen for dette, og begge analyser påpeger, at der er grund til løbende at tilpasse programmerne til den politiske udvikling.
- Aktiviteterne under de tre programmer er i det store hele gennemført efter planen. Den anden Tegningsag fra februar 2008 har ikke stoppet programmerne, men har alene betydet en udskydelse af aktiviteter, der så senere har kunnet gennemføres.
- De konkrete projektstrategier fremstår valide, og fagligt vurderes der at være en god sammenhæng mellem aktiviteterne og de resultater, der produceres – og de mål man ønsker at opnå.
- Der er konstateret stort ejerskab og engagement blandt både arabiske og danske partnere.
- En del af projekterne kunne med fordel drage nytte af koordination med andre eksterne aktører, der arbejder indenfor samme område, og der synes stadig at være rum og mulighed for øget udveksling af erfaringer og synergier mellem DAI-projekterne.
- Det er en gennemgående observation, at ligestillingsspørgsmålet ikke er berørt i projektbeskrivelserne (udover de specifikke projekter på kvindeområdet).

Angående det Yemenitisk-Danske Partnerskabsprogram (YDPP)

- I betragtning af den specifikke kontekst i Yemen er det vigtigt, at Danmark forsætter sin støtte indenfor DAIs og YDPPs overordnede ramme og policy-mål. Samtidig er det vigtigt, at alle danske partnere har en grundlæggende forståelse for den komplekse socio-politiske kontekst i Yemen. Dette kunne faciliteres gennem systematisk udveksling af ikke-fortrolige analytiske rapporter samt ved afholdelse af f. eks. halvårslige ét-dags seminarer med eksperter og andre ressourcepersoner.
- Indholdet af de syv projekter er relevant ifht. Den Nationale Reform Dagsorden, YDPP samt DAI-målene, og samtlige projekter synes at være effektive.

- Programmet har et bredt sigte. Givet de finansielle og især de menneskelige ressourcer, der er allokeret til programmet (især til TAO), finder review teamet det i princippet *for* bredt, men på den anden side kan teamet ikke pege på et specifikt projekt eller en aktivitet, som synes mindre relevant eller unødvendig i den nuværende kontekst.
- Det er værd at bemærke, at flere danske partnerskaber er blevet brugt til at teste vanskelige områder og bane vejen for mere donor-støtte – f.eks. indenfor områder som parlamentet, menneskerettigheder, lokalstyre og tidlige ægteskaber. Lokale partnere i NGO-sektoren, beslutningstagere indenfor regeringen samt andre donorer anerkender og støtter alle denne tilgang.
- Konkrete resultater af den danske støtte til Yemen-programmet inkluderer: 1) vedtagelse i parlamentet af lov om mindstealder for indgåelse af ægteskab, 2) etablering af et IT informationscenter i parlamentet og træning af parlamentsmedlemmer i IT, 3) igangsat en proces for at få revideret og moderniseret straffeloven, 4) etableret et formelt netværk af de vigtigste uafhængige menneskerettighedsorganisationer, 5) styrket den yemenitiske Røde Halvmåne organisation og det frivillige sundhedsarbejde, 6) støttet implementering af den omfattende kommunalreform og 7) leveret moderne udstyr og træning til fem lokalradioer.

Angående det Jordansk-Danske Partnerskabsprogram

- Overordnet set er indholdet af JDPP relevant. Hovedsageligt støtter det de formodede forandrings-agenter under DAI's tematiske områder, og der er flere af projekterne under "Fundamentale Rettigheder", der ikke længere har behov for danske midler.
- JDPP støtter primært offentlige strukturer og civilsamfunds-organisationer der er regeringstro.
- Flg. er eksempler på konkrete resultater af Jordan programmet: 1) støtte til gennemførelse af kommunalreformen, bl.a. med træning af kvindelige medlemmer af kommunalråd, 2) gennemført en personalepolitik i en af Jordans største produktionsvirksomheder, der, baseret på danske virksomheders politik på området, ligestiller mænd og kvinder på arbejdspladsen og mht. forfremmelser og 3) forbedret samarbejdet mellem fængselsmyndigheder og civilsamfundsorganisationer med henblik på at forbedre fængselsforholdene.

Angående det Marokkansk-Danske Partnerskabsprogram

- Som det blev konkluderet i det eksterne review af MDPP (januar 2009), finder teamet alle projekterne relevante ifht. DAI-målene. Desuden har de vist væsentlige fremskridt. Dette skyldes ikke mindst støtten fra de marokkanske partnere samt den succesfulde partcipatoriske proces mellem danske og marokkanske partnere.
- Opfølgning på aktiviteterne, især indenfor kapacitetsopbygning og donorkoordination, kan forbedres.
- Ét projekt fortsætter ikke pga. ændringer i de politiske prioriteringer hos den marokkanske partner.

- Konkrete resultater af det hidtidige samarbejde i Marokko under DAI omfatter: 1) styrket de marokkanske myndigheder og civilsamfundsorganisationers kapacitet til at sikre kvinders rettigheder i forbindelse med gennemførelse af den nye familielov (se Case 1 ovenfor), 2) trænet kvindelige kandidater opstillet ved parlamentsvalgene, 3) opbygget kapacitet i fængselsvæsenet med henblik på udvikling af nye metoder for rehabilitering af unge lovovertrædere og 4) styrket trepartssamarbejde gennem udvikling af metoder for social dialog blandt arbejdsmarkedets parter.

5 Dialog og partnerskaber

DAIs andet overordnede udviklingsmål er at skabe grundlag for styrket dialog, forståelse og samarbejde mellem Danmark og den arabiske verden. I dette kapitel vurderes de resultater, DAI har opnået under dette mål.

5.1 Måling af resultater relateret til dialog

DAI Analysen fra 2006 diskuterede mulighederne for at udvide aktiviteterne indenfor dialog-målet til et selvstændigt indsatsområde udenfor DAI. Efter at have overvejet forskellige mulige modeller for dette, blev hovedstrategien for DAI defineret: **DAI arbejder med langsigtede faglige partnerskaber, som sigter mod specifikke reformområder**. Tanken er, at der i sådanne faglige partnerskaber skabes de bedste rammer for dialog og øget gensidig forståelse. Desuden er målet at etablere langsigtede samarbejdsrelationer, som potentielt vil have større mulighed for bæredygtighed, når de bygger på faglige relationer.

De praktiske metoder til at opnå dialog under DAI kan inddrages i tre overordnede grupper:

- **Twinning og netværk - partnerskabstilgangen**
  - Samarbejde mellem faglige grupper og /eller ligestillede med samme faglige arbejdsområde (f.eks. journalister, filmproducenter, ungdoms-basketballspillere, teatergrupper).
  - Institutionel twinning (f.eks. Ministeriet for Lokalstyre (Ministry of Local Government) i Yemen og Jordan med Kommunernes Landsforening i Danmark, Dannerhuset og kvindecentre i Marokko).
  - Regionale og nationale netværk af europæiske og arabiske partnere (f.eks. menneskerettighedsorganisationer, journalistforeninger eller fagforeninger) eller nationale (f.eks. politiske ungdomsorganisationer i Danmark og Libanon).
- **Udveksling**
  - People-to-people dialog (f.eks. højskolekurser, Dansk Røde Kors' og Røde Halvmånes frivillig-udveksling, og gadeteater).
  - Ungdomsdialog (f.eks. Next-Stop Mellemøsten).
- **Dialog seminarer og konferencer**
  - F.eks. konferencer og seminarer arrangeret af DEDI eller det Danske Institut i Damaskus.
  - Dialogambassadører (under DUF).

Ifølge DAI Analysen fra 2006 bør fokus primært lægges på den første tilgang til dialog – partnerskabstilgangen. Teamet vurderer, at dette er tilfældet i dag, og finansielt vurderes det, at omkring 93 % af de samlede udbetalinger fra DAI bruges til at støtte projekter og programmer, der bruger denne modalitet.

Aktiviteterne under kategorien udveksling finder sted under specifikke puljer, som støtter andre former for NGO-samarbejde. Desuden er der en række eksempler på projekter med frivillig-udveksling, hvor frivillige selv har mobiliseret store dele af udgifterne (se fx Case 3). Det er teamets vurdering, at de specifikke NGO-puljer er anvendelige, fordi de

- *for det første* inkluderer mindre NGOer i Mellemøsten gennem de mindre danske NGOer: Sådanne små arabiske NGOer ville ellers ikke blive inkluderet i DAI pga. deres begrænsede kapacitet,
- *for det andet* ses en række eksempler på at puljerne fungerer som 'rugemaskine' for etableringen af nye, langsigtede partnerskaber under de større DAI programmer,
- *for det tredje* har puljerne bidraget til at styrke og mobilisere en bredere dansk ressourcebase i forhold til erfaring med at arbejde med Mellemøsten,
- *og for det fjerde* er antallet af danske organisationer, som er involverede i mindre partnerskaber, imponerende stort. Selvom dette review ikke har etableret et præcist tal, vurderes det at ligge omkring 100.

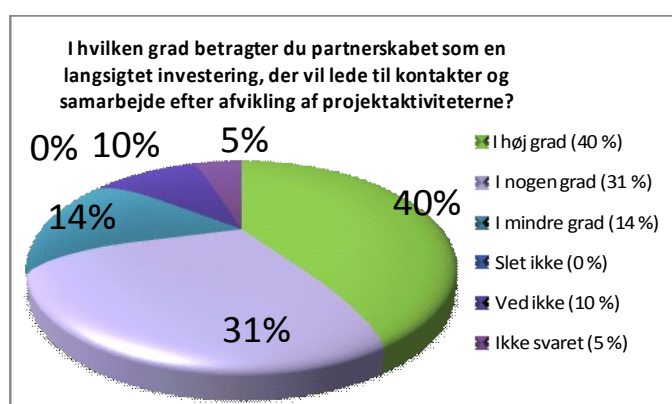
Set ud fra DAIs budgetramme er people-to-people aktiviteterne omfangs begrænset, men de har f.eks. vist sig at være væsentlige under Tegningesagen. Puljerne fokuserer på inddragelse af de unge ud fra tanken om, at denne gruppe er særligt åben overfor dialog, og at de derfor lettere etablerer kontakter og netværk.

Trods DAIs relativt klare tilgang til dialog, er teamet løbende stødt på en uklar og tvetydig opfattelse af DAIs dialog-mål blandt aktører knyttet til DAI. Budskabet omkring strategien for dialog under DAI synes at være uklart kommunikeret, og en række partnere har givet udtryk for et ønske om flere retningslinjer for, hvordan man måler de resultater, der relaterer sig til dialog. Denne efterspørgsel kunne fx imødekommes ved at udvikle mere konkrete retningslinjer og rammer for, hvordan partnere skal dokumentere deres potentielle resultater.

Det er review teamets overordnede vurdering, at DAIs fokus på "faglige partnerskaber" fører til bedre resultater og giver muligheder for bæredygtighed. Såkaldte "dialog-events" og people-to-people dialog udgør en lille andel af DAIs finansielle ressourcer, men gennem puljerne er det lykkedes at involvere danske og ikke mindst arabiske partnere, som ellers ikke ville blive engageret, men som ofte bidrager med nye og innovative ideer. Disse aktiviteter har også været nyttige i særlige situationer, som f.eks. under Tegningesagen.

5.1.1 Faglige partnerskaber

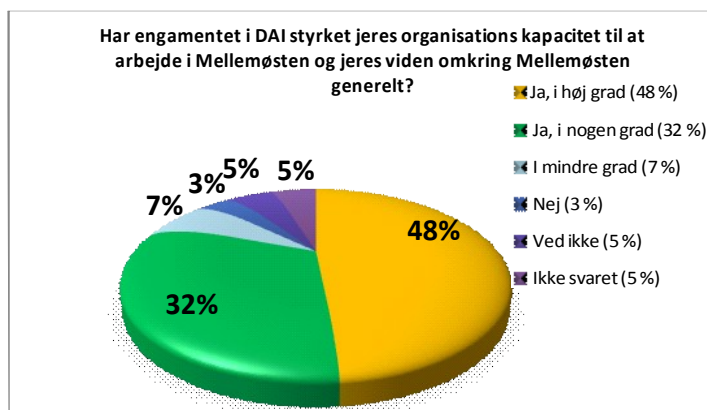
Antagelsen om at partnerskabs-tilgangen virker, blev bekræftet og styrket af spørgeskemaundersøgelsens besvarelser samt af de arabiske partnere, som teamet mødte under felt-besøg i Jordan og Yemen. Partnerne bakkede alle op om de konkrete institutionelle partnerskaber og twinning-samarbejder, som de var involverede i.

Et vigtigt resultat fra spørgeskemaet er, at DAI har bidraget til udviklingen af bæredygtige og langsigtede partnerskaber. Som diagrammet viser, svarer langt størstedelen af de danske partnere, at de betragter deres dansk-arabiske partnerskaber som langsigtede investeringer, som de forventer vil forsætte ud over projektaktiviteternes tidshorisont.

Respondenterne svarer, at deres partnerskaber primært bygger på faglig udveksling, men mange tilføjer, at partnerskaberne også involverer udveksling af kulturelle og politiske ideer såvel som information om aktuelle sociale, politiske og økonomiske emner. Desuden viser spørgeskemaet, at partnerskaberne har ført til formuleringen af nye fællesprojekter og andre former for samarbejde, som ikke nødvendigvis er knyttet til DAI.

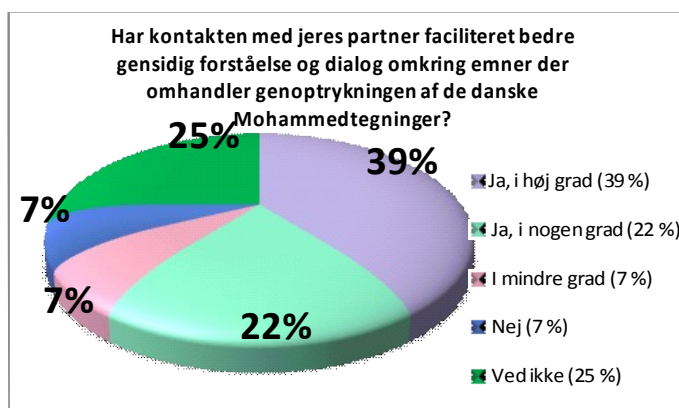
For det andet underbygger spørgeskemaet, at DAI har bidraget betydeligt til at styrke potentialet for det fremtidige danske engagement i MENA regionen. Spørgeskemaer viser også, at de danske partnere har øget deres kapacitet i forhold til at arbejde i Mellemøsten, fx ved en større viden om regionen generelt. Diagrammet ovenfor illustrerer dette.

5.1.2 Tegningesagen og partnerskaberne

Spørgeskemaet viser, at en stor del af DAI projekterne har været direkte påvirket af genoptrykningen af Muhammedtegningerne i 2008. Den altovervejende effekt af Tegningesagen har drejet sig om sikkerhedsspørgsmål samt om udsættelse af projektaktiviteter. Ifølge undersøgelsen er alle projekterne i gang igen i dag, og der synes at være en generel enighed blandt partnerne om, at partnerskaberne til en vis grad har bidraget til at mindske effekterne af krisen.

Halvdelen af respondenterne havde kontakt med deres arabiske partnerorganisationer i forbindelse med genoptrykningen af Muhammedtegningerne i foråret 2008. Som diagrammet illustrerer, vurderer de danske partnere, at denne kontakt i nogen eller større grad har bidraget

til bedre dialog og fælles forståelse i forhold til Tegningesagen. Én respondent tilføjer, at det har været en hjælp for alle parter, at der har været et forum, hvor de har kunnet stille spørgsmål og dele synspunkter om sagen med én fra "den anden side".

CASE 3: PARTNERSKABERNE FØRER TIL FRIVILLIGE FÆLLES PROJEKTER

Samarbejdet mellem Dansk Røde Kors og Yemens Røde Halvmåne er et eksempel på hvordan DAI projekter fremmer dansk-arabisk peer-to-peer dialog og samarbejde, der strækker sig ud over projektet.

I 2004 startede Dansk Røde Kors (DRK) et partnerskabsprogram med Yemens Røde Halvmåne (YRCS) med det formål at styrke YRCS' kapacitet med særligt fokus på at udvikle, styrke og bevare lokale aktiviteter, der bygger på frivillige indsatser. Ved at styrke YRCS' demokratiske strukturer og den organisatoriske struktur, søger projektet at styrke YRCS' potentiale som velfungerende civilsamfundsorganisation, der kan arbejde for samfundets svageste og samtidig fremme en frivillighedskultur og civilsamfundsdeltagelse både i YRCS og i lokalsamfundet.

Gennem hele programmet bruges peer-to-peer relationer som den primære strategiske tilgang. Disse peer-to-peer udvekslinger finder sted på mange forskellige niveauer i organisationen og aktiviteterne involverer blandt andet frivillige, ansatte i hovedkontoret og i de lokale foreninger, bestyrelsesmedlemmer, Røde Kors/Røde Halvmåne-klasser osv.

Projektet åbner mulighed for at deltagerne kan møde deres umiddelbare kolleger i andre lande og udveksle erfaringer, og dette har vist sig at være særdeles effektivt – ikke blot til fremme af vidensudveksling blandt frivillige i de to nationale organisationer, men også til at bygge en kulturel bro mellem Danmark og Yemen. Det blev særligt tydeliggjort under den første Tegningesag, hvor projektets eksistens var truet. Her blev den spændte situation imødegået af de lokalansatte og frivillige, som havde deltaget i dialog og kulturudvekslingsaktiviteter.

Projektet har også affødt en række udvekslingsprojekter byggende på frivillig arbejdskraft og selvfinansierede udvekslingsture. For eksempel besøgte frivillige i YRCS' lokale Sanaa afdeling DRKs lokale Aalborg afdeling i august 2008. De to lokalafdelinger mødtes for at udveksle viden vedrørende styring og organisering af frivillige. Ganske uventet besluttede de to lokalafdelinger at indgå et afdeling-til-afdeling partnerskab, hvor man identificerede følgende mulige samarbejdsområder: udveksling af viden om førstehjælp, Dansk-yemenitisk skoleudveksling for at fremme gensidig forståelse og Yemenitisk støtte til at rekruttere frivillige med arabisk baggrund i Aalborg afdelingen. De to afdelinger har nu underskrevet en partnerskabsaftale og vil i fremtiden samarbejde om disse fælles initiativer.

En lignende form for samarbejde er blevet etableret mellem Røde Kors-klasser med døve elever i det danske og yemenitiske skolesystem. 13 elever og lærere fra døveskoler i Danmark besøgte Yemen i foråret 2007, og i maj måned i år rejser yemenitiske døveskoler til Danmark.

FACTS // Projekt: Danish Red Cross and Yemen Red Crescent Organisational Development, Capacity Building and Twinning Programme // **Tidsperiode:** 2004 – 2009 // **Hovedpartner i Yemen:** Yemen's Røde Halvmåne // **Hovedpartner i Danmark:** Dansk Røde Kors // **Mere info:** www.drk.dk

5.2 Konklusioner og resultater

- Den faglige partnerskabstilgang til dialog har overordnet vist sig at være effektiv som DAIs toneangivende strategi, og langsigtede og bæredygtige partnerskaber bør fortsat have høj prioritet. Særligt vurderes det, at partnerskaber mellem faglige fællesskaber, som arbejder sammen om et konkret reform-mål er bæredygtige.
- De relativt begrænsede finansielle ressourcer, der afsættes til people-to-people aktiviteter og til mere "traditionelle", enkeltstående dialogaktiviteter, har givet mulighed for at øge antallet af danske og arabiske organisationer – særligt dem, der involverer unge – i DAI aktiviteter. Mange af disse ville ellers ikke have været involveret i DAI, men har bidraget til DAI med nye og innovative ideer - og har vist sig at være vigtige værktøjer under Tegningesagen.
- Trods de relativt klart definerede rammer og retningslinjer for dialog under DAI, har review teamet blandt danske DAI partnere og observatører identificeret en opfattelse af at dialog-målsætningerne – herunder spørgsmålet om hvordan man identificerer og måler resultater relateret til disse – er uklare. Der synes at være et behov for afklaring fra Udenrigsministeriets side af retningslinjerne samt af de forventede resultater, der er knyttet til dialog.

Se endvidere uddybede anbefalinger i kapitel 8.

6 DAIs organisering og administration

DAI er ikke et traditionelt udviklingsprogram, idet det bygger på partnerskabstilgangen som sin primære modalitet, og dette stiller en række andre anderledes krav til det administrative set-up.

I store træk finder de danske partnere administrationen og ledelsen af DAI tilfredsstillende. Dette synliggøres i spørgeskemaundersøgelsen, som viser, at 64 % af de danske partnere finder, at de administrative rammer er hensigtsmæssige, samt at de i nogenlunde grad tillader partnerne at udvikle deres dansk-arabiske partnerskaber indenfor DAIs rammer. Som tidligere nævnt i denne rapport, bemærker en række partnere også, at der er behov for at forbedre Udenrigsministeriets kommunikation af retningslinjer og strategier knyttet til DAI. Mens 41 % er tilfredse med retningslinjerne, giver kun 18 % af partnerne udtryk for, at retningslinjerne er fuldstændigt klare. Review teamet er af den overbevisning, at ansvaret for at informere DAIs underleverandører om de konkrete politikker og strategier også hviler på kernepartnerne. I forbindelse med spørgeskemaundersøgelsen fandt teamet, at adskillige underleverandører ikke var klar over, at deres projekter i MENA regionen var finansieret af DAI og dermed udgjorde en del af DAI programmet.

Spørgeskemaet viser også, at størstedelen af de danske partnere har gjort brug af sparring og rådgivning fra de danske ambassader og tekniske rådgivningskontorer i forbindelse med implementeringen af DAI projektaktiviteter, og en del nævner også sparring med det Dansk-Egyptiske Dialog Institut. Det tekniske rådgivningskontor i Yemen bør fremhæves for sin effektive rolle som mægler mellem danske og yemenitiske partnere, sin *de facto* rolle som officiel dansk repræsentationskontor og sin evne til at facilitere og styrke synergieffekter mellem danske DAI partnere og til at fremme nye projekter på tværs af partnerskaberne.

Det synes at være en gængs opfattelse blandt danske DAI partnere, at "traditionelle" metodiske redskaber til at måle og vurdere resultaterne ved udviklingsprogrammer, hverken kan eller bør bruges til DAI projekter, fordi de adskiller sig fra andre mere traditionelle udviklingsprogrammer. Review teamet finder dette synspunkt fejlagtigt.

6.1.1 Resultater og konklusioner vedrørende DAIs organisering og administration

- På trods af ganske få ressourcer er DAI administrationen og organiseringen velfungerende og bør forsættes med enkelte tilpasninger. Udenrigsministeriet bør udvikle en tydeligere kommunikationsstrategi vedrørende DAIs politikker, overordnede principper og retningslinjer.
- Landeanalyserne for Jordan og Marokko har sikret, at DAI partnere har en fælles grundlæggende forståelse for de udfordringer og muligheder, der gør sig gældende i de to lande. Reviewteamet bemærker dog, at de danske partnere kunne være bedre rustet til at varetage arbejdet i regionen, og at de to analyser ikke udgør tilstrækkeligt baggrundsmateriale for at holde partnerne opdaterede med den politiske udvikling i

regionen. Der bør yderligere organiseres regelmæssig udveksling af analyserapporter og generel viden om området partnerne imellem.

- Eksterne reviews af programmer og projekter synes at have bidraget til at monitorere projektimplementeringen og til at sikre, at positive og negative erfaringer fra tidligere projektfaser overføres aktivt til de ny projektsamarbejdesfaser i form af opdaterede projektstrategier og -aktiviteter.
- I de fleste tilfælde bliver projektdokumentation (herunder projektdokumenter, statusrapporter og partnerskabsaftaler) forbedret efter den første pilotfase. Den udbredte brug af lande-reviews og reviews af store programmer og projekter synes at have bidraget til at forbedre programmer og projekter og til at bevare en høj kvalitet i størstedelen af projekterne under DAI. Dokumentationen fra de danske partnerorganisationer er dog af varierende kvalitet. Løbende opfølgning på dette pålægger de i forvejen begrænsede administrative ressourcer i Udenrigsministeriet en unødvendig byrde.
- Spørgeskemaundersøgelsen synliggør, at den interne kommunikation partnerne imellem kunne forbedres. Selv om DAIs Nyhedsbrev og hjemmeside utvivlsomt medvirker til at fremme synergieffekter, efterspørger mange partnere en mere substantiel informations- og vidensudveksling. Det er sandsynligt, at det nyligt oprettede NGO netværk for danske aktører i Mellemøsten kan imødekomme dette behov.
- De danske ambassaders og de tekniske rådgivningskontorers rådgivende rolle i forbindelse med implementeringen af DAI projekterne nyder generelt opbakning fra de danske partnere. En række partnere udtrykker dog usikkerhed i forhold til rollefordelingen mellem rådgivningskontorerne og Udenrigsministeriet. Pga. dets mangefacetterede rolle, synes det presserende at styrke rådgivningskontoret i Yemen.

CASE 4: DANSK-ARABISK UNGDOMSPOLITISK PLATFORM FØRER TIL ØGET NATIONAL SAMARBEJDE I LIBANON

Et dansk-libanesisk udvekslingsprogram mellem ungdomspolitikere førte til en uventet og meget konstruktiv dialog mellem de ungdomspolitiske partier i Libanon. Projektet er et eksempel på de mange uforudsete – men velkomne resultater, som DAI projekterne faciliterer.

Et dansk-arabisk netværk af ungdomspolitikere under DAI har siden sin oprettelse i 2005 udviklet sig fra at være et uformelt forum for dialog til at blive et velfunderet tværpolitisk samarbejde med en bestyrelse, officielle medlemmer, vedtægter, aktiviteter og seriøs politisk dialog. Samarbejdet er et af mange eksempler på, hvordan dansk-arabisk dialog også har udløst samarbejde mellem andre parter end oprindeligt tilsigtet. I dette tilfælde resulterede projektet i dialog mellem libanesiske ungdomspolitikere, som tidligere var i stærk opposition til hinanden.

Dansk Ungdoms Fællesråd (DUF) har faciliteret samarbejdsplatformen af ungdomspolitiske partier i Danmark og Libanon, som i dag består af 22 organisationer. Partierne er stærkt uenige på en lang række områder, men ved at bygge samarbejdet på principperne om et bredt, inkluderende politisk samarbejde har platformen en vision om at skabe en dialog-kultur baseret på politisk samarbejde mellem danske og libanesiske unge. Platformen arbejder også generelt for at fremme de unges politiske deltagelse – noget der er meget begrænset i Libanon. Trods udfordringer som den nylige borgerkrig i Libanon, politiske kriser og interne stridigheder i organisationerne, er det en grundlæggende opfattelse hos platformens libanesiske medlemmer, at det dansk-arabiske samarbejde afstedkommer vigtige resultater. Fx fremhæver medlemmerne det væsentlige i at være en del af et stort netværk, hvor fremtidens mulige beslutningstagere kan have konstruktive diskussioner på trods af deres politiske, kulturelle og religiøse uenigheder.

Udover at have faciliteret samarbejdet mellem danske og libanesiske ungdomspolitikere har projektet sat skub i et strategisk nationalt samarbejde mellem libanesiske ungdomspolitiske partier – et fænomen, der ikke er set tidligere i Libanon, og som var utænkeligt for blot et år siden. Inspireret af de åbne møder, som danske ungdomspolitikere afholder regelmæssigt på trods af deres ideologiske forskelligheder, har de libanesiske ungdomspolitiske partier besluttet at starte en lignende form for inkluderende samarbejde i Libanon. I sommeren 2008 etablerede Libanons 15 ungdomspolitiske partier deres egen nationale politiske platform, hvor de samarbejder om de fælles udfordringer, som alle partierne står overfor i Libanon.

I begyndelsen af det libanesiske samarbejde fungerede den danske ambassade i Libanon som en "neutral platform" for deres møder. I dag debatterer og planlægger ungdomspolitikernes aktiviteter udenfor ambassaden på tværs af deres markant forskellige politiske grupperinger.

Hovedpartner i Libanon: A.R.F. Zavarian Student Association, Lebanese Kataeb, Lebanese Forces Students Association, Future Youth, Democratic Left, Free Patriotic Movement, Democratic Renewal Movement, El Marada, Islamic Society, Progressive Youth Organization, Palestinian Youth Organization, Communist Party, Syrian Social Nationalist Party, National Liberal Party, Leftist Assembly for Change // **Hovedansvarlig partner i Danmark:** DUF // **Danish partners:** Radikal Ungdom, Danmarks Socialdemokratiske Ungdom, Konservativ Ungdom, CURA Ungdom, Dansk Folkepartis Ungdom, Socialistisk Ungdomsfront, Venstres Ungdom // **Info:** www.duf.dk

7 Det komparative studie

Som det første af sin slags er et uafhængigt komparativt studie⁷ blevet udarbejdet parallelt med reviewet af DAIs bilaterale spor. Studiet analyserer andre, lignende initiativer i Mellemøsten og søger at identificere hovedudfordringerne for programmerne samt at opstille "best practices" på området. Det komparative studie fokuserer på to multilaterale og fire bilaterale programmer, som alle arbejder for at fremme reformprocesser og dialog i regionen:

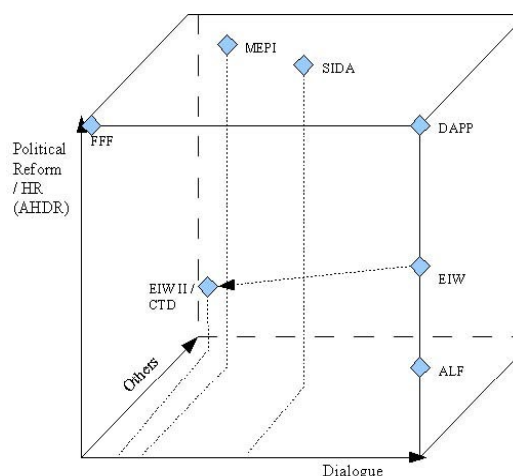
- EU: *Anna Lindh Euro-Mediterranean Foundation for Dialogue between Cultures (ALF)*
- G8: *The Foundation for the Future (FFF)*
- SIDA: *Regional Programme for the Middle East and North Africa (MENA)*
- UK: *Engaging with the Islamic World Programme (EIW)*
- US: *Middle East Partnership Initiative (MEPI)*
- DK: *Det Arabiske Initiativ (DAI (DAPP på engelsk))*

Dette kapitel præsenterer et kort sammendrag af det originale studie og dets hovedkonklusioner.

7.1.1 Tematisk analyse

Det komparative studie skelner mellem udviklingsmål, der omhandler fremme af politiske reformer, dialog og andre mål (primært økonomisk/social udvikling). Figuren til højre illustrerer, hvordan de seks ovenstående programmer placerer sig i en tredimensionel terning, hvor hver akse repræsenterer et af de tre udviklingsmål.⁸ Hvert programs placering på den vertikale akse viser i hvilken grad programmet prioriterer politiske reformer, menneskerettigheder og/eller de tre tematiske områder under AHDR som sine udviklingsmål. Programmernes placering på den horisontale akse viser i hvilken grad dialog har prioritet. En række af programmerne arbejder ikke kun med politisk reform og/eller dialog som mål, men har også indtænkt mere udviklingsorienterede mål. Dette illustreres i terningens tredje dimension. Der er ingen 'gode' eller 'dårlige' placeringer i terningen, men programmernes position illustrerer, på

Figure (1): Placering af eksterne initiativer og programmer alt efter programmernes udviklingsmål

⁷ "Comparative study on External Programs and Initiatives for Political Reform and/or Dialogue in the MENA region" (2009), Oliver Schlumberger, German Development Institute, Bonn

⁸ Kilde: "Comparative study on External..." DEI, Bonn. Bemærk at figuren udelukkende har et illustrativt formål. Figuren kan ikke bruges til at måle relative forhold mellem de seks programmer. EIW=Engaging with the Islamic World Initiative (UK); EIW II/CTD=UK's Counter-Terrorism Department's Policy efter EIW blev sammenlagt med afdelingen under Foreign and Commonwealth Office i slutningen af 2007.

hvilke områder de individuelle programmer afviger fra hinanden. Med sit dobbelte udviklingsfokus på reform og dialog, placerer DAI (DAPP) sig – som vist – forrest på terningen.

7.1.2 Tidshorisont

Som tidligere nævnt kan politiske reformer ikke gennemføres på en nat. Derfor argumenterer studiet for, at eksternt engagement i Mellemøsten – inklusive økonomisk støtte – nødvendigvis må være langsigtet. Mens de multilaterale fonde (ALF og FFF) er finansieret på to- og treårig basis, opererer de andre programmer med årlige budgetrammer. Denne finansielt kortsigtede horisont repræsenterer en spænding mellem på *den ene side* kravene om langsigtet støtte til politisk forandring og dialog, og de administrative traditioner indenfor udviklings samarbejde på *den anden side*.

Det komparative studie påpeger, at DAI skiller sig ud som det eneste af de seks programmer, der eksplicit anerkender sine udviklingsmåls langsigtede natur. Der bør derfor ikke gås på kompromis med DAIs tidsmæssige horisont, der spænder over to årtier. Tværtimod bør dette eksplicite hensyn til reform- og dialogprocessers langsomme natur udbredes hos andre vestlige aktører.

7.1.3 Tematisk og geografisk fokus

Alle programmerne (inkl. DAI) adresserer en bred række emner inden for det endnu bredere felt "støtte til igangværende reformprocesser". Denne bredde har en indlejret fare for støtte til for mange selvstændige områder, som ikke er direkte knyttet til hinanden. Dette kan forhindre opnåelsen af det overordnede udviklingsmål. Erfaringer viser dog, at dette ikke nødvendigvis er tilfældet, så længe en konsistent synergieffekt mellem projekterne er sikret. Det komparative studie anbefaler, at man i DAIs tilfælde ikke laver store ændringer i det tematiske fokus og de overordnede udviklingsmål. Begge vurderes at være realistiske, valide og stringente i deres design.

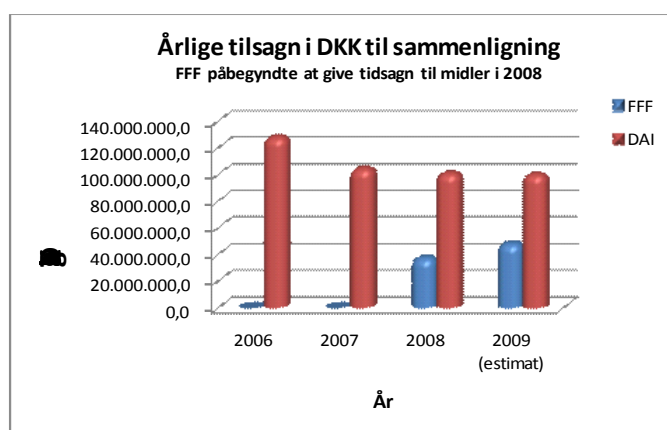
Studiet argumenterer dog for, at spørgsmålet om geografisk udvidelse af DAIs bilaterale spor stadig er relevant. DIE-teamet betragter ikke de tre bilaterale samarbejdslande under DAI som mere reformvenlige end mange af de andre arabiske lande. Derimod anbefaler DIE-studiet, at lande som Algeriet og Libanon og selv Syrien studeres nærmere som mulige nye bilaterale partnerlande, hvis der sikres adgang til flere økonomiske midler – dog af forskellige grunde.⁹

7.1.4 Finansielle rammer

Det er svært at sammenligne de finansielle ressourcer til rådighed for de forskellige programmer.

Størrelsesmæssigt tilhører det amerikanske MEPI program en klasse for sig og har siden sin lancering i

december 2002 modtaget mere end 530 mill USD, hvilket svarer til et årligt gennemsnit på omkring 67 mill USD. EU's ALF program har arbejdet med et budget for 2009-11 på ca. 16-17 mill USD, hvilket i gennemsnit svarer til 5 mill USD (ca. 30 mill DKK) om året. FFF (G8) modtog en

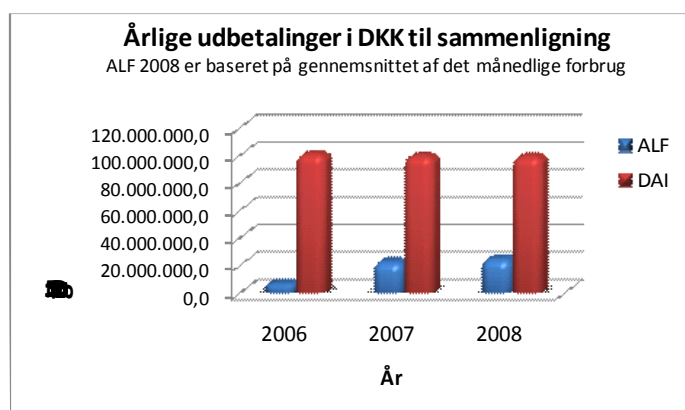

⁹Både Algeriet og Libanon udviser potentiale for engagement inden for DAIs tematiske områder – også mere end det er tilfældet for de tre nuværende bilaterale partnerlande. Syrien modtager til gengæld mindre støtte end de fleste andre arabiske lande. Her har mindre donorer derfor større mulighed for at gøre en forskel.

samlet bevilling på 27,8 mill USD, hvor de tilsagte bidrag havde været 32 mill USD. Disse samlede tal er vanskelige at sammenligne med DAIs årlige tilsagn og udbetalinger, idet ALF kun giver information om programmets årlige udbetalinger, mens FFF kun offentliggør årlige tilsagn. Der synes dog at være en tendens til, at DAI giver langt flere og større tilsagn end FFF og bruger/udbetaler langt mere end ALF.

Finansielt synes DAI således at være en relativt vigtig spiller blandt de andre programmer. Til trods herfor arbejder DAI med begrænsede administrative ressourcer i Udenrigsministeriets MENA afdeling i form af 2-3 sagsbehandlere samt en teknisk rådgiver i henholdsvis Jordan, Yemen og Marokko. Til sammenligning har ALF 28 fuldtidsansatte i Alexandria og kontoret forventes at blive udvidet med yderligere 16 personer i slutningen af 2009.

Det komparative studie argumenterer for, at DAIs finansielle ressourcer som et minimum bør holdes på det nuværende niveau. I kraft af DAIs påviste og kontinuerlige relevans for danske udenrigspolitiske relationer med en vigtig region vurderer dette eksterne studie, at det ville give

god mening at opprioritere DAI som en vigtig del af dansk udenrigspolitik. En sådan prioritering ville ifølge teamet bag studiet sende et overbevisende og troværdigt signal til de arabiske partnere og den bredere omverden, og det ville ydermere understøtte den unikke position Danmark har som et land, der tør engagere sig i vanskelige problemområder med langsigtet støtte.

7.1.5 Konklusioner

Sidestilles DAI med lignende programmer, der arbejder inden for samme felt, konkluderer det komparative studie, at DAI på afgørende områder repræsenterer en "best practices"-model,

Studiet konkluderer, at DAIs relative succes kan tillægges programmets langsigtede sigte samt dets relativt entydige programdesign, som ikke er overbebyrdet med for mange udviklingsmål. Endelig kan DAIs succes tilskrives den ligeværdige tilgang på flere niveauer. Samlet opfylder DAI således de kriterier, som forskere gang på gang understreger som vigtige, når man arbejder for at fremme reformprocesser i Mellemøsten og Nordafrika. Derfor anbefaler det komparative studie ikke, at programmet justeres betydeligt. Ej heller udpeger studiet særlige erfaringer fra andre internationale programmer, som DAI bør lære af. Tværtimod påpeger studiet, at en række af de andre initiativer lider under udfordringer ved programmernes design, udviklingsmål, implementeringsmekanismer, administration og finansiering – alle udfordringer, som DAI har undgået indtil nu.

7.1.6 Overlap, synergieffekter og koordinering

Fra et dansk perspektiv identificerer det komparative studie en række overlap med nogle af de andre programmer, som potentielt kan imødegås med en mere systematisk koordinering. Både i det regionale og i det bilaterale spor overlapper FFFs og DAIs målgruppe indenfor det arabiske civilsamfund. FFFs komparative fordel synes at være programmets større regionale forankring. F. eks. er størstedelen af programmets ansatte arabere og fondens hovedkontor er placeret strategisk i Amman, Jordan. Der synes at være mulige potentielle synergieffekter, hvis DAI i

højere grad koordinerer med FFF. F.eks. kunne FFF muligvis identificere (og evt. i første omgang støtte) potentielle partnere, som DAI har overset. Omvendt kan FFF-støttede projekter 'overtages' af DAI, når de ikke længere kan støttes finansielt af FFF. Det foreslås, at man ser nærmere på denne mulige synergi ved tættere samarbejde og koordinering med FFF.

Der synes også at være endnu uudnyttede muligheder i en tættere koordinering mellem DAI og SIDA's regionale program i MENA regionen. Mens overlappene er mindre tydelige end ved FFF-DAI relationen, synes der at være klare overlap mellem DAIs regionale komponent og SIDA's program – både i indhold og i partnere. Gennem øget koordination kunne man undgå uønskede overlap og dermed gøre fuldt brug af de lokale aktørers ellers begrænsede ressourcer.

Alligevel klargør det komparative studie, at tættere koordination ikke er ensbetydende med samarbejde, og at ingen af de ovennævnte programmer kan erstatte DAIs bilaterale programmer.

8 Konklusioner og anbefalinger

I dette kapitel præsenteres de overordnede konklusioner og anbefalinger til ændringer og justeringer med henvisning til DAI Analysen fra 2006, hvor dette er relevant.

8.1 Konklusion

På baggrund af den regionale kontekstanalyse samt programmernes og projekternes overordnede resultater konkluderer review teamet, at DAIs dobbelte udviklingsmål er relevante, samt at den valgte strategi er korrekt. Implementeringsstrategien, der bygger på langsigtede, faglige partnerskaber, virker, og tilgangen vurderes at være både relevant og bæredygtig for at opnå de ønskede resultater. Den strategiske opdeling mellem de regionale og de bilaterale programmer synes desuden at være effektiv, og de justeringer, programmet har gennemgået siden DAI Analysen i 2006, synes at have styrket programmet som helhed. Der er dog fortsat behov for at sikre en bredere inddragelse af partnere og lande under programmet.

Baseret på analysen af programmer og projekter, den regionale kontekstanalyse samt det komparative studie af andre lignende internationale programmer præsenterer review teamet følgende anbefalinger til justeringer, som bør gennemføres under næste fase af DAI:

8.2 Anbefalinger

Anbefalinger vedrørende DAIs udviklingsmål og grundprincipper

- DAIs dobbelte udviklingsmål er relevante i forhold til den regionale kontekst, og både danske og arabiske partnere bakker op om disse målsætninger. En af nøglerne til DAIs succes synes at ligge i, at programmet er funderet på AHRD's tematiske fokus. Det anbefales derfor, at DAI fastholder den nuværende strategi og de overordnede udviklingsmål, men at disse kommunikeres tydeligere til DAI partnerne.
- Der er ikke en udbredt forståelse af, at DAI kun er ét ud af adskillige værktøjer for dansk engagement i MENA regionen. Derfor anbefales det, at det kommunikeres tydeligere i den arabiske verden, at Danmark bidrager til udviklingen i regionen gennem omfattende humanitær- og udviklings-bistand, og at DAI kun er ét ud af mange redskaber i denne indsats.
- Selvom dette review begrænser sig til DAIs bilaterale spor, er det værd at nævne, at nogle danske partnere og nøgleinformanter under review processen har efterspurgt en afklaring af, hvordan det bilaterale spor i praksis binder sig op på DAIs multilaterale spor. Det anbefales derfor at redegøre for, hvordan dette sker i praksis – særligt bør Udenrigsministeriet afklare, hvordan erfaringer fra DAI påvirker Danmarks EU politikker og EUs engagement i MENA regionen.

Anbefalinger vedrørende DAIs regionale programmer – prioriteter og partnere

- DAI bør fortsat støtte og udvikle sin støtte til de organisationer, der arbejder med "grundlæggende frihedsrettigheder". Menneskerettighedsområdet synes at åbne for mulig samfinansiering med andre internationale programmer (inklusive EC og SIDA).

- Baseret på kontekstanalysen anbefales det, at DAI programmerne på medie/videnssamfund- og kvinde/ligestillings-området styrkes. Det anbefales desuden fortsat at undersøge, hvordan man skal udvide det akademiske samarbejdsprogram. Denne vurdering bør baseres på en identifikation af DAIs særlige bidrag på området, og det bør undersøges, hvordan man kan koordinere med andre større programmer på området.
- I en række af de regionale programmer er det lykkedes at inkludere partnere fra Golf-landene, og disse partnere - samt teamets nøgleinformanter - har observeret en række åbninger for reform i denne sub-region. I kraft af Golfens markante rolle – ikke mindst som opinionsdanner – i Mellemøsten som helhed, vurderes sådanne partnerskaber at være relevante. Det anbefales, at Udenrigsministeriet sammen med relevante DAI partnere søger at udforske, hvilke muligheder der foreligger for mere systematisk inklusion af partnere i Golf-landene.

Anbefalinger vedrørende bilaterale partnerskabsprogrammer – justeringer og muligheder

- Review teamet anbefaler, at man bibeholder DAIs bilaterale programmer i Jordan, Marokko og Yemen på det nuværende niveau, og at man fastholder DAIs tilstedeværelse i Egypten gennem DEDI.
- Det anbefales at fokusere indsatsen ved over tid at reducere antallet af temaer i DAIs engagementer i Jordan og i Yemen, men stadig bevare fleksibiliteten i forhold til nye relevante muligheder, når de opstår.
- På grund af den konstante omskiftelighed i reformvillighed i DAIs programlande anbefales det, at landeanalyserne af de relevante lande opdateres årligt, og at de diskuteres regelmæssigt med de danske partnere. Det anbefales desuden at de danske partners forståelse af de politiske udviklinger i regionen styrkes.
- Set i lyset af den nuværende politiske kontekst anbefaler review teamet, at man overvejer at etablere en ny form for bilaterale partnerskabsprogrammer i en række "sværere" lande. Denne alternative partnerskabsform skulle udelukkende fokusere på organisations-partnerskaber og dermed mindre på statslige partnerskaber. Syrien synes at være et oplagt land for sådanne partnerskaber. Der er allerede etableret en række innovative aktiviteter i Syrien gennem de regionale programmer. Det vil være en fordel for implementeringen af et sådan program, at Danmark allerede har den fysiske infrastruktur i Syrien gennem den danske ambassade, som kunne spille en vigtig rolle i forhold til at identificere relevante igangværende reformprocesser og partnere *sur place*.

Anbefalinger vedrørende dialog og partnerskaber

- Det anbefales, at Udenrigsministeriet kommunikerer en tydeligere og utvetydig forståelse af de overordnede krav til DAI partnere – særligt i forhold til hvilke resultater og aktiviteter, der prioriteres og ønskes under det overordnede mål om øget dialog.
- Det anbefales, at de faglige partnerskaber bibeholdes som det primære prioritetsområde. Sideløbende anbefales det, at man fastholder det nuværende mindre "vindue" til people-to-people dialogaktiviteter.

Anbefalinger vedrørende inklusion og sammensætningen af nye partnere

- Det anbefales, at Udenrigsministeriet og de danske kernepartnere fortsætter med at analysere, hvordan man gennem DAI programmerne når ud over de grupper, der direkte eller indirekte er tilknyttet regimerne. I mange tilfælde inkluderer disse andre grupper islamiske og islamistiske organisationer.

Anbefalinger vedrørende ungeområdet og kønsmainstreaming

- Unge betragtes i DAI som fremtidens beslutningstagere, og de ses som en vigtig gruppe i kraft af deres potentielle åbenhed overfor reformer i Mellemøsten. Derfor er "ungdom" som bred gruppe defineret som et tværgående hensyn under DAI. De to ungdomsprogrammer har givet lovende resultater. Det anbefales, at alle DAI projekter og programmer bevidst søger at indtænke unge i deres projekter.
- Ved at arbejde med AHDRs tre tematiske områder, forpligter DAI sig specifikt til at arbejde med kvinder og ligestilling. Det vurderes, at indsatsen for kønsmainstreaming og for at fremme ligestilling generelt er utilstrækkelig. Mens teamet anerkender, at en række af de danske kernepartnere i skrivende stund arbejder på at udvikle kønsstrategier for deres MENA aktiviteter, anbefales det, at faktisk kønsmainstreaming i projektforslag er en forudsætning for at opnå finansiel støtte gennem DAI.

Anbefalinger vedrørende DAIs organisering og administration

- De danske partnere er generelt tilfredse med DAIs administrative procedurer, og disse bør derfor fortsætte med enkelte justeringer. Det anbefales, at Udenrigsministeriet opdaterer og justerer retningslinjerne "Målsætninger og..." på baggrund af dette review, og at disse retningslinjer distribueres hurtigst muligt.
- Projektdokumentationen kunne forbedres. For at sikre klare projektmålsætninger og gennemsigtige implementeringsmetoder, anbefales det først og fremmest, at danske kernepartnere lever op til deres forventede rolle som faglige programledere og klargør, hvilke resultater og ansvar, de forventer af de implementerende partnere. For det andet anbefales det, at fortsætte og systematisere eksterne reviews og appraisals af større projektansøgninger. For det tredje anbefales det, at DAI partnerne mere systematisk søger at udvikle "best practices" og "lessons learned" for at udvikle deres egne og andres DAI projekter.
- Reviewet teamet har identificeret et stigende behov for systematisk og formel erfaringsudveksling blandt de danske partnere. Det anbefales, at Udenrigsministeriet sammen med de danske partnere diskuterer, hvordan man bedst muligt styrker dette område, således at DAI partnerskaberne bliver mere effektive.
- Landestrategierne udarbejdet for Marokko og Jordan har været nyttige og udover de nødvendige opdateringer om de politiske udviklinger i regionen (særligt i de bilaterale lande), bør landestrategierne opdateres løbende (f.eks. årligt). Det anbefales yderligere, at vidensudveksling organiseres mere systematisk blandt de danske partnere.

Anneks 1: Liste over igangværende DAI projekter og programmer

Bilaterale projekter fordelt på landeprogrammer og tematiske områder

YEMEN

Grundlæggende frihedsrettigheder og god regeringsførelse

- Menneskerettighedsprogram i Yemen
- Dansk Røde Kors og Yemens Røde Halvmåne. Organisationsudvikling og god regeringsførelse, styrkelse af civilsamfundet og mobilisering og aktiv involvering af unge i humanitært arbejde og udviklingsarbejde i deres lokalsamfund
- Dansk støtte til decentralisering i Yemen
- Parlamentssamarbejde og valgstøtte i Yemen

Udvikling af vidensbaserede samfund

- Medieudviklingsprogram i Yemen

Fremme af ligestilling mellem kønnene og kvinders deltagelse i det sociale, politiske og økonomiske liv

- Samarbejde mellem RUC og Sanaa Universitet om forskning og undervisning i køn og udvikling
- Kampagne mod tidlige ægteskaber i Yemen

JORDAN

Grundlæggende frihedsrettigheder og god regeringsførelse

- Støtte til Family Protection Department og National Council for Family Affairs
- Forebyggelse af tortur i Jordan
- Ombudsmandsprojekt i Jordan
- Bekæmpelse af overtrædelser af børns rettigheder i Jordan
Styrkelse af administrationen af frivillige (Jordans Røde Halvmåne)

Udvikling af vidensbaserede samfund

- Samarbejde mellem Syddansk Universitet og universiteter i Jordan

Fremme af ligestilling mellem kønnene og kvinders deltagelse i det sociale, politiske og økonomiske liv

- Decentralisering og kvinders deltagelse
- Kønsliggørelse af den offentlige sfære i Jordan

MAROKKO

Grundlæggende frihedsrettigheder og god regeringsførelse

- Fængselsamarbejde vedrørende resocialisering af ungdomskriminelle

- Trepårtssamarbejde om social dialog i Marokko

Fremme af ligestilling mellem kønnene og kvinders deltagelse i det sociale, politiske og økonomiske liv

- Dansk-marokkansk partnerskabsprojekt for kvinders rettigheder og gennemførelse af familieloven
- Dansk-marokkansk NGO-partnerskabsprojekt for fremme af kvindelige beslutningstagere og ledere

Regionale programmer fordelt på tematiske områder

Grundlæggende frihedsrettigheder og god regeringsførelse

- Euro-Mediterranean Human Rights Network, inkl. EMHRF: Fonden for menneskerettighedsforkæmpere
- Arabisk-europæisk menneskerettighedsdialog
- DUFs ungdomsprogram
- MS's ungdomsprogram
- Dialogambassadører i Jordan
- Arbejdsmarkedsprogram – Arabisk-Europæisk tænketank
- Netværk af erhvervsorganisationer i Middelhavsregionen og Golflandene

Udvikling af vidensbaserede samfund

- Regionalt Medieprogram
- Akademisk samarbejdsprogram
- Regionalt kulturprogram

Fremme af ligestilling mellem kønnene og kvinders deltagelse i det sociale, politiske og økonomiske liv

- Regionalt kvindeprogram